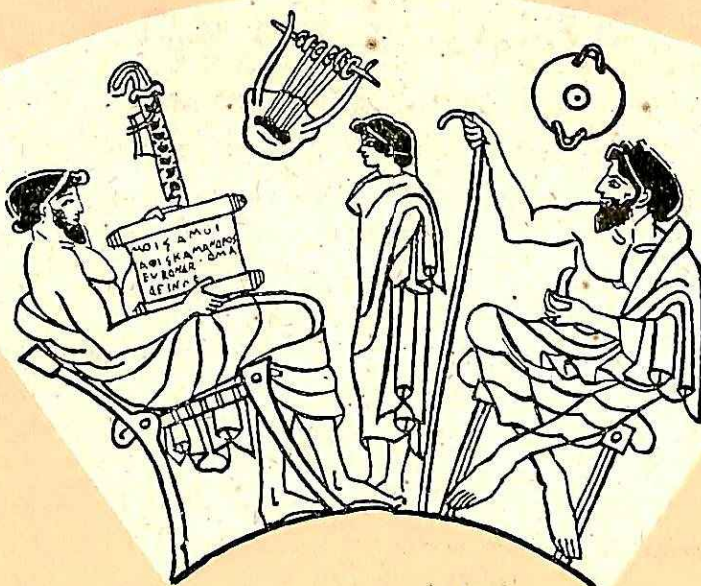

ΠΑΙΔΕΙΑ

ζωή

ΙΟΥΝΙΟΣ - ΙΟΥΛΙΟΣ 1961

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

- Τὸ ἔδοξο Πρόγραμμα Ἡ Διεύθυνση
Immanuel Kant «Πιθανὴ ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων» (II) μετ. *Ε. Π. Παπανούτσου*
 Μπροστὰ πᾶμε ἢ πίσω; (Τὸ πρόγραμμα τῶν Νεοελληνικῶν τὸ 1932 καὶ τὸ
 1961). Ἡ Διεύθυνση
 Προβλήματα καὶ κατευθύνσεις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας στὴν Κύπρο (II) .. *Φρίξος Βράχας*
 Ἕνα σπουδαῖο νομοσχέδιο γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὴ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ *Β. Α.*
 Βιβλιοκρισία *Κ. Ν. Παπανικολάου, Θεόδωρος Ζύδης*

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
 ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
 ΑΘΗΝΑΙ, ΣΤΟΑ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

Τιμὴ τεύχους δρχ. 8

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Εκδίδεται την 2^η εβδομάδα κάθε μηνός.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Αναγνωστοπούλου 10. Τηλ. 610-796

Αλληλογραφία και εμβάσματα:

Ε. Π. Παπανούτσον, Αναγνωστοπούλου 10 — Αθήνας

Ετησία συνδρομή (αρχίζει την 1^η Ιανουαρίου):

Διά το έτος 1961 δραχ. 75

Εξωτερικού..... δραχ. 90

Τόμοι προηγούμενων ετών:

Από το έτος 1947 έως το έτος 1953 στο Βιβλιοπωλείο Ζαχαροπούλου
Αρσάκη 6, Αθήναι.

Από το έτος 1954 έως το έτος 1960 στον εκδότη
της «Παιδείας και Ζωής»
Αναγνωστοπούλου 10, Αθήναι.

Τιμή του παρόντος τεύχους
Ιουνίου-Ιουλίου 1961 δραχ. 8

Διευθύνσεις σύμφωνα με το άρθρον 6 § 1 του Α.Ν. 1092/1938:
Διευθυντής και εκδ. της «Παιδείας»: Ε. Π. Παπανούτσος, Κατοικία: Αναγνωστοπούλου 10
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ε. Ρούμπος, Κατοικία: Σίνα 56

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαίο Περιοδικό Μελέτης — Έρευνας — Διαφωτισμού

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΕΤΟΣ Ι' • ΑΘΗΝΑΙ, ΙΟΥΝΙΟΣ-ΙΟΥΛΙΟΣ 1961 • ΤΕΥΧΟΣ 95

ΤΟ ΑΔΟΞΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Πόσον όρθά διερμήνευσε αυτή ή στήλη τó δημόσιο αίσθημα όταν χαρακτήρισε αναχρονιστικό και άπαράδεκτο τó Σχέδιο 'Αναλυτικού Προγράμματος που έτοίμασε για τόν πρώτο γυμνασιακό κύκλο τó «Ανώτατο Συμβούλιο 'Εκπαιδευτικού Προγραμματισμού» (ΑΣΕΠ), δείχνει τó γεγονός ότι, μόλις τó 'Υπουργείο σκόρπισε πολυγραφημένα αντίγραφα τού Σχεδίου για ν' άνιχνεύσει τις αντιδράσεις τού 'Εκπαιδευτικού Κόσμου, άκούστηκαν τόσα σκώματα και άποδοκιμασίες για τó κείμενο τούτο, ώστε κανείς πιά δέν σκέπτεται σοβαρά τήν καθιέρωση και τήν έφαρμογή του. 'Ο ίδιος ό 'Υπουργός τής Παιδείας κ. Γ. Βογιατζής, με όρθοφροσύνη και παρησία που τόν τιμά, δήλωσε ότι διαφωνεί με τó Σχέδιο. 'Ιδού ή είδηση που δημοσιεύθηκε σχεδόν πανομοιότυπα στις έφημερίδες: «'Εγνώσθη ότι ό κ. 'Υπουργός έχει πολλές αντιρρήσεις εις άρκετά σημεία τού σχεδίου τούτου, θεωρών ότι τó ΑΣΕΠ δέν ήκολούθησε τās τάσεις διά τήν επί νέων βάσεων αναδιοργάνωση τής μέσης παιδείας. Κατά τās ίδίας πληροφορίας, τó νέον σχέδιον δέν άφίσταται και πολύ τού ήδη ισχύοντος προγράμματος, ιδίως εις ό,τι άφορά τά θεωρητικά μαθήματα (Λατινικά κλπ.), γενικώς δέ χρειάζεται περαιτέρω έπεξεργασία, ώστε νά έξυπηρετήσει τās νέας κατευθύνσεις τής συγχρόνου εκπαιδευσεως» ('Εφημ. «Βήμα» τής 24ης Μαΐου).

Χαρακτηριστικό είναι ότι και ή Διοίκηση τής «'Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης 'Εκπαιδευσεως» διατύπωσε σοβαρές αντιρρήσεις άπέναντι στο Σχέδιο. Με ανακοίνωσή της στο «Δελτίον» (φύλλο 187 τής 10ης Μαΐου) παρατηρεί: α. τήν ανεπαρκεία τών νεοεισαγόμενων δήθεν μαθημάτων (... «σπουδής τού περιβάλλοντος») για τόν επαγγελματικό προσανατολισμό τών μαθητών· β. τήν κακή τοποθέτηση σκοπού και μεθόδων στη διδασκαλία τών Νεοελληνικών· γ. τó άνώφελο τού μαθήματος τών Λατινικών στην τρίτη γυμνασιακή τάξη—και προπάντων τήν παραμέληση τής διδασκαλίας τής μητρικής γλώσσας στα σχολεία τής Μέσης Παιδείας. «Είναι καιρός πλέον» τονίζει ή ανακοίνωση ανά στραφή ή φροντίς τής Μέσης Παιδείας εις τήν διδασκαλίαν τής μητρικής γλώσσας, ή όποία πρέπει νά ζωντανέψη όσο μπορεί περισσότερο. Είναι άληθές ότι ούτε τó Κράτος ούτε αί εκπαιδευτικά

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, Ιούνιος-Ιούλιος 1961—9

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

Κ. Κουλίδης
20-7-90
44431

Ἀρχαὶ συνέλαβον μέχρι σήμερον τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν λογικὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ γνῶσις τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ καλλιέργεια καὶ ἢ μόρφωσις τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος. Εἶναι μεγάλη ἀλήθεια ὅτι ὅποιος δὲν ξεύρει νὰ ὁμιλήσῃ, δὲν ξεύρει καὶ νὰ σκεφθῇ. Ἡ ἀληθὴς μόρφωσις ἀπὸ ἐκεῖ ἀρχίζει, ἀπὸ τὴν μόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖται διὰ τῆς πλήρους γνώσεως τῆς μητρικῆς γλώσσης».

Καὶ τώρα τί θὰ γίνῃ, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐξέγερση τῆς Κοινῆς Γνώμης; Ὅλοι πιά γνωρίζουν καὶ ὁμολογοῦν ὅτι τὸ «Ἀνώτατο» Συμβούλιο ποῦ ἐξ ὀρισμοῦ ἔχει ἔργο του νὰ δώσῃ περιεχόμενο καὶ κατεύθυνση στὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν μας σύμφωνα μὲ τὶς νέες πνευματικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς τοῦ Ἔθνους, εἶναι ὀργανικὰ ἀνίκανο νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας καὶ νὰ χαράξῃ τὶς νέες γραμμὲς ποῦ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἐθνικὴ μας ἐκπαίδευση. Ὅταν τοῦ δόθηκε ἡ ἐντολὴ νὰ ἐκπονήσῃ νέο πρόγραμμα, ἔβαλε κάτω τὸ «παλαιὸ» καὶ ἔκοψε ἀπάνω στὰ μέτρα του τὸ «καινούργιο» — μὲ τὴν ἄλλοτε σιωπηρὴ καὶ ἄλλοτε ρητὴ πρόθεση νὰ κρατήσῃ τὴν ἐκπαίδευση μέσα στὰ «παλαιὰ» καὶ «δοκιμασμένα» πλαίσια. . . . γιατί τάχα μόνο αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐγγύηση γιὰ τὴν ὑγιή μόρφωση τῶν νέων. Τοὺς καλεῖτε νὰ ἀνακαινίσουν τὸ ἐλληνικὸ σχολεῖο ποῦ γέμισε ἀπὸ παντοῦ ἀράχνες, καὶ κεῖνοι κλείνουν ἀκόμη περισσότερο τὰ παράθυρα καὶ σὰς βγάζουν ἓνα «λόγο» θρησκευτικὸ καὶ πατριωτικὸ, δῆθεν γιὰ νὰ σὰς ἐμπνεύσουν «φρόνημα», πραγματικὰ ὅμως γιὰ νὰ ξεχάσετε ὅτι βρίσκεστε μέσα στὸ σκοτάδι. . . Τί θὰ γίνῃ λοιπόν, ἐδῶ ποῦ ἔφτασαν τὰ πράγματα;

Ἀπὸ τὴ διάσταση, τὴ ριζικὴ καὶ ἀγεφύρωτη, μεταξύ Κοινῆς Γνώμης καὶ Συμβουλίου Ἐκπαιδευτικοῦ Προγράμματος ὡς πρὸς τὶς κατευθύνσεις ποῦ πρέπει νὰ δοθοῦν στὴν παιδεία μας, ἡ Κυβέρνηση καὶ ἰδιαίτερα ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας πρέπει νὰ βγάλουν τὰ συμπεράσματά τους. Οἱ «μέσες» λύσεις εἶναι κατὰ κανόνα οἱ χειρότερες ὅταν οἱ καιροὶ ἐπιβάλλουν γοργὰ καὶ ἀποφασιστικὰ μέτρα. Νὰ «ἀναπέμψῃ» ὁ κ. Ὑπουργὸς τὸ καταδικασμένο Σχέδιο στὸ ΑΣΕΠ γιὰ νὰ τὸ ἀναμορφώσῃ «ἀπάνω σὲ νέες βάσεις» — εἶναι καθαρὴ ματαιοπονία. Οἱ κύριοι ποῦ ἀποτελοῦν τὸ Συμβούλιο ἔδειξαν ὅτι ὅχι ἀπλῶς δὲν γνωρίζουν, ἀλλὰ μισοῦν τὶς νέες βάσεις. Ἐπομένως. . . Ἐπομένως μόνη ὀρθὴ καὶ ἐθνικῶς σωτήρια λύση εἶναι — ὅχι ἡ ἀναπομπὴ τοῦ Σχεδίου, ἀλλὰ ἡ ἀποπομπὴ τοῦ Συμβουλίου. Ἀς ἀνατεθοῦν ἄλλες ὑπηρεσίαι στὰ μέλη του καὶ ἄς κληθοῦν νὰ συντάξουν τὸ Νέο Πρόγραμμα ἄνθρωποι μὲ νέα μυαλά, φωτισμένοι, καὶ προπάντων ζωντανοί.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

IMMANUEL KANT

ΠΙΘΑΝΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ*

Παρατήρηση

Ἀπὸ τὴν ἐκθεση αὐτῆς τῆς πρώτης ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι : ἡ ἔξοδος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν παράδεισο, ποῦ ὁ Λόγος τὸν ἔχει παραστήσει σὰν πρώτη διαμονὴ τοῦ γένους του, δὲν ὑπῆρξε τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα ἐνὸς ἀπλῶς ζωώδους πλάσματος στὴν ἀνθρωπότητα, ἀπὸ τὸ λίκνο τοῦ ἐνστίκτου στὴν καθοδήγηση τοῦ Λόγου, μὲ μιὰ λέξη: ἀπὸ τὴν κηδεμονία τῆς Φύσης στὴν κατάστασι τῆς Ἐλευθερίας. Ἄν μὲ τὴ μεταβολὴ αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος κέρδισε ἢ ἔχασε, αὐτὸ δὲν μπορεῖ πιά νὰ εἶναι ἀπορία, ἅμα ἀποβλέψῃ κανεὶς στὸν προορισμὸ τοῦ γένους του ποῦ ἐγκτεῖται ἀποκλειστικὰ στὴν π ρ ό ο δ ο πρὸς τὴν τελειότητα, ὅσο λαθεμένες κι' ἂν βγῆκαν στὸ τέλος, μέσα στὴ μακρὰ σειρά τῶν ἀλλεπάλληλων προσπαθειῶν του, οἱ πρῶτες τοῦ ἀπόπειρες νὰ προχωρήσῃ πρὸς αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ὡστόσο ἡ πορεία αὐτὴ, ποῦ γιὰ τὸ γένος εἶναι μιὰ π ρ ό ο δ ο ς ἀπὸ τὸ χειρότερο πρὸς τὸ καλύτερο, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα καὶ γιὰ τὸ ἄτομο. Πρὶν ζυγνήσῃ ὁ Λόγος, δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη οὔτε ἐντολὴ οὔτε ἀπαγόρευση, ἐπομένως δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη καμιά παράβαση· ὅταν ὅμως ὁ Λόγος ἄρχισε τὴ δουλειά του καί, ἀδύνατος καθὼς ἦταν, τὰ βάλῃ μὲ τὴ θηριότητα καὶ ὀλόκληρη τὴ δύναμή της, τότε κατ' ἀνάγκη γεννήθηκαν δεινὰ καί, τὸ χειρότερο, μὲ τὸν καλλιεργημένον Λόγον, πάθη, ποῦ ἦταν ἐντελῶς ἕξανα στὴν κατάστασι τῆς ἀγνοίας, ἄρα καὶ τῆς ἀθωότητος. Ἐπομένως τὸ πρῶτο βῆμα ποῦ ἔγινε ἔξω ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάστασι ἦταν ἀπὸ τὴν ἡθικὴ πλευρὰ μιὰ π τ ώ σ η· ἀπὸ τὴ φυσικὴ πλευρὰ οἱ συνέπειαι αὐτῆς τῆς πτώσεως ἦταν ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἄγνωστα ὡστόσο δεινὰ τῆς ζωῆς, ἄρα τιμωρία. Ὡστε ἡ ἱστορία τῆς Φύσεως ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, γιατί ἡ Φύσις εἶναι τὸ ἔ ρ γ ο τ ο ῦ Θ ε ο ῦ· ἡ ἱστορία τῆς Ἐλευθερίας ἀρχίζει ἀπὸ τὸ κακόν, γιατί ἡ ἐλευθερία εἶναι ἔ ρ γ ο τ ο ῦ ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ. Γιὰ τὸ ἄτομο, ποῦ κατὰ τὴ χρῆσι τῆς ἐλευθερίας του βλέπει ἀπλῶς μόνο τὸν ἑαυτό του, μιὰ τέτοια μεταβολὴ ἦταν ἀπώλεια· γιὰ τὴ Φύσι, ποῦ ὅ,τι ἀποσκοπεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπον τὸ διευθύνει πρὸς τὸ γένος, ἦταν κέρδος. Ἐπομένως τὸ ἄτομο ἔχει λόγον, ὅλα τὰ δεινὰ ποῦ ὑποφέρει καὶ κάθε κακόν ποῦ κάνει, νὰ τὰ προσγράψῃ στὴ δική του ἐνοχλή, ταυτόχρονα ὅμως ὡς μέλος τοῦ συνόλου (ἐνὸς γένους) νὰ θαυμάζῃ καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὴ σοφία καὶ τὴ σκοπιμότητα τῆς Πρόνοιας. — Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο μποροῦμε τίς τόσο συχνὰ παρεξηγημέναι, κατὰ τὴν ἐπίφασιν ἀντιμαχόμεναι μεταξύ τους ἀπόψεις τοῦ J. J. Rousseau νὰ τίς συμβιάσομε καὶ μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ μὲ τὸ Λόγον. Στὸ σύγγραμμά του γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῶν ἐπιστημῶν καὶ στὸ ἄλλο γιὰ τὴν ἀνισότητά τῶν ἀνθρώπων δείχνει ὀρθότατα τὴν ἀναπόφευκτὴ διένεξιν τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ὡς εἶδους

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος μας, σελ. 103.

φυσικό, μέσα στο οποίο κάθε άτομο πρέπει να πραγματοποιήσει εντελώς τον προορισμό του· αλλά στον Αϊμίλιο, στο Κοινωνικό του Συμβόλαιο και σε άλλα συγγράμματα προσπαθεί άλλη μια φορά να λύσει το δύσκολο πρόβλημα: πώς πρέπει να προχωρήσει ο πολιτισμός για να αναπτυχθούν οι καταβολές της ανθρωπότητας ως είδους ή θικού σύμφωνα με τον προορισμό της, έτσι ώστε να μη βρίσκεται πια σε διαμάχη ή ανθρωπότητα ως ήθικό είδος προς τον εαυτό της ως είδος φυσικό. Από την οποία διαμάχη (αφού ο πολιτισμός σύμφωνα με τις αληθινές αρχές της αγάπης μας σε ανθρώπους μαζί και πολίτες ίσως δεν έχει ακόμη καλώς-καλά αρχίσει, πολύ λιγότερο λοιπόν έχει συμπληρωθεί) προέρχονται όλα τα αληθινά δεινά που συνθλίβουν την ανθρώπινη ζωή και όλα τα πάθη που την εξευτελίζουν(1).

1. Για να παραθέσω μερικά μόνο παραδείγματα αυτής της διαμάχης ανάμεσα — από το ένα μέρος — στην προσπάθεια της ανθρωπότητας να φτάσει στον ήθικό της προορισμό, και — από το άλλο μέρος — στην αναλλοίωτη ύπαρξη της στους νόμους που έχουν τεθεί μέσα στη φύση της για την άγρια και ζωώδης κατάσταση, αναφέρω τα εξής:

Την εποχή της ωριμότητας, δηλ. της όρμης όπως και της ικανότητας του ανθρώπου να πολλαπλασιάζει το είδος του, η Φύση την έχει ορίσει σταθερά στην ηλικία των 16 έως 17 χρονών πάνω-κάτω: ηλικία όπου ο νέος στην άγρια φυσική κατάσταση γίνεται κατά γράμμα άντρας· γιατί τότε έχει πια την ικανότητα να συντηρεί τον εαυτό του, να πολλαπλασιάζει το είδος του και να συντηρεί τα παιδιά μαζί με τη γυναίκα του. Τουτό το κάνει εύκολο ή απλότητα των αναγκών [σ' εκείνη την κατάσταση]. Αντίθετα στην πολιτισμένη κατάσταση απαιτούνται πολλά μέσα βιοπορισμού, τόσο από την πλευρά της επιδεξιότητας όσο και ως προς τους ευνούχους εξωτερικούς όρους, και έτσι η εποχή αυτή στην αστική κοινωνία μετατίθεται κατά μέσον όρο τουλάχιστο 10 χρόνια αργότερα. Έντονότερη η Φύση δεν άλλαξε το δικό της χρονικό σημείο της ωριμότητας σύγχρονα με τις προόδους της κοινωνικής εκτέλεσης, αλλά ακολουθεί πεισματικά το νόμο της που έχει κανονιστεί για τη διατήρηση του ανθρώπινου γένους ως είδους ζώων. Έτσι όμως δημιουργείται ένα αναπόφευκτο ρήγμα στο φυσικό σκοπό από τα ήθη και στα ήθη από το φυσικό σκοπό. Γιατί ο φυσικός άνθρωπος σε ορισμένη ηλικία είναι κυδάλος άντρας, ενώ τότε ο άστος [= ο πολιτισμένος] (που δεν πάει όμως να είναι φυσικός άνθρωπος) είναι μόνο έφηβος, ή μάλλον παιδί· γιατί έτσι βέβαια μπορούμε να ονομάσουμε εκείνον που εξαιτίας της ηλικίας του (στο άστικό καθεστώς) δε μπορεί να συντηρήσει ούτε καν τον εαυτό του, πολύ λιγότερο το είδος του, μολοντί έχει την όρμη και την ικανότητα, άρα και την κλήση της Φύσης να το πολλαπλασιάζει. Η Φύση δεν έχει βέβαια βάλει στα ζωντανά πλάσματα ένστικτα και ικανότητες, για να τις πολεμούν εκείνα και να τις συνθλίβουν. Επομένως η καταβολή τους δεν ήταν προορισμένη για το πολιτισμένο καθεστώς, αλλά μόνο για τη διατήρηση του ανθρώπινου γένους ως είδους ζώων· το πολιτισμένο καθεστώς έρχεται μαζί τους σε αναπόφευκτη διαμάχη, και αυτή τη διαμάχη μόνο ένα τέλει άστικό πολίτευμα (ο έσχατος στόχος του πολιτισμού) θα μπορούσε να την άρει, αφού τώρα ο χώρος, που βρίσκεται ανάμεσά τους, συνήθως κατέχεται από πάθη και τις συνέπειές τους, την πολυποίκιλη ανθρώπινη αθλιότητα.

Άλλο παράδειγμα που αποδείχνει την αλήθεια της πρότασης: ότι η Φύση έχει θεμελιώσει μέσα μας δύο καταβολές για δύο διαφορετικούς σκοπούς, δηλαδή της ανθρωπότητας ως είδους ζώων και της ίδιας πάλι ως είδους ήθικού, είναι τουτό: «τέχνη μακρά, βίος βραχύς» του Ίπποκράτη. Οι επιστήμες και οι τέχνες θα μπορούσαν να προσδέσουν πολύ περισσότερο από μία κεφαλή, καμωμένη γι' αυτές και φτασμένη στην πλήρη ωριμότητα της κρίσης με άσκηση μακρά και με αποκτημένη γνώση, απ' όσο θα ήταν δυνατόν να καταφέρουν τουτό αλληπάλληλες γενεές σοφών, αν ο άνθρωπος εκείνος με άκαία ανδρική δύναμη πνεύματος ζούσε όλα τα χρόνια που πέφτουν σε όλες αυτές τις γενεές μαζί. Άλλά η Φύση ως προς τη χρονική διάρκεια της ζωής του ανθρώπου έχει πάρει την απόφασή της φανερά με άλλη προοπτική, και όχι με την άποψη της προαγωγής των επιστημών. Γιατί τότε που η ευτυχιστάτη κεφαλή βρίσκεται κοντά πια στις πιο μεγάλες ανακαλύψεις που μπορεί να ελπίζει από την επιτηδεότητα και την πείρα της, μπαίνουν τα γεράματα· αμβλύνεται και αναγκάζεται ν' αφήσει σε μία δεύτερη γενιά (που πάλι αρχίζει από το ΑΒΓ και θα χρειαστεί να κάνει άλλη μια φορά όλο το δρόμο που έχει ήδη διανυθεί) το χρέος να σπρώξει λίγο παραπέρα την πρόοδο του πολιτισμού. Φαίνεται λοιπόν ότι η πορεία του ανθρώπινου γένους για την πραγματοποίηση όλόκληρου του προορισμού του ακατάπαντα διακόπτεται και βρίσκεται σε συνεχή κίνδυνο να ξαναπέσει στην παλαιά αργιότητα· και δεν παραπονιόταν εντελώς άδικολόγητα ο έλληνας φιλόσοφος [που έλεγε]: Κρίμα που ο άνθρωπος πεθαίνει κανείς στην ώρα ακριβώς που έχει αρχίσει να καταβαίνει· πώς θα έπρεπε να είχε ζήσει.

Τρίτο παράδειγμα ως είναι η ανισότητα που μεταξὺ των ανθρώπων, και μάλιστα όχι ως προς τα φυσικά χαρίσματα ή τα αγαθά της τύχης, αλλά στα γενικά δίκαια μάλιστα αν-θρώπου — ανισότητα για την οποία με πολλήν αλήθεια διαμαρτύρεται ο Rousseau, ή οποία

Οι έρεθισμοί που προκαλούν τα πάθη και που για τουτό τους θεωρούμε ένοχους, καθ' εαυτούς και ως φυσικές καταβολές είναι σκόπιμοι· αλλά οι καταβολές αυτές, επειδή είχαν προσδιοριστεί για την άπλη φυσική κατάσταση, με την πρόοδο του πολιτισμού ανακόπτονται και ανακόπτονται και αυτό το ίδιο, έως ότου η τέλεια Τέχνη ξαναγίνει Φύση — πράγμα που είναι ο έσχατος στόχος του ήθικού προορισμού του ανθρώπινου γένους.

Κατακλείδα της ιστορίας

Η αρχή της επόμενης περιόδου ήταν: ότι ο άνθρωπος πέρασε από το στάδιο της ευκολίας και της ειρήνης στο στάδιο της εργασίας και της διένεξης που είναι το προίμιο της ένωσης μέσα στην κοινωνία. Έδω πρέπει να κάνουμε πάλι ένα μεγάλο πήδημα και να τον θεωρήσουμε διαμιας κάτοχο ήμερωμένων ζώων και των φυτειών που ο ίδιος μπορούσε για τη διατροφή του να τις πολλαπλασιάζει με σπορά ή φύτεμα (IV, 2), με όλο που η μετάβαση από την άγρια ζωή του κυνηγού στην πρώτη κατάσταση [την ποιμενική] και από την άβέβαιη έκσκαφη των ριζών ή συλλογή των καρπών στη δεύτερη [τη γεωργική] θα έγινε άρκετά άργα. Έδω άσφαλώς θα άρχισε η διένεξη μεταξύ ανθρώπων που έως τότε ζούσαν ειρηνικά ο ένας κοντά στον άλλο, με συνέπεια τον αποχωρισμό εκείνων που είχαν διαφορετικό τρόπο ζωής και τη διασπορά τους άπάνω στη γη. Ο ποιμενικός βίος δεν είναι μόνο εύκολος αλλά άποτελεί συνάμα και την καλύτερη εξασφάλιση των μέσων της ζωής, γιατί σε έδαφος άπεραντα άκατοίκητο δε μπορεί να υπάρξει έλλειψη βοσκής. Αντίθετα η γεωργία ή η δεινδοκαλλιέργεια είναι πολύ κοπιαστική, έξαρτάται από την αστάθεια του καιρού, είναι επομένως άβέβαιη, άπαιτεί μόνιμη κατοικία, ιδιοκτησία του έδαφους και έπαρκή δύναμη να το υπερασπίζεται κανείς [άπέναντι στις έπιδρομές των γειτόνων]. Ο ποιμένας όμως μισεί αυτή την ιδιοκτησία, που περι-ορίζει την έλευθερία της βοσκής. Ός προς το πρώτο, ο γεωργός φαίνεται ότι θα μακάριζε τον ποιμένα ως πιο ευνοημένο από τον ούρανο (στ. 4): στην πράξη όμως ο ποιμένας του ήταν μεγάλο βάρος, ένόςω έμενε γείτονάς του· γιατί το ζώο που βόσκει δε λυπάται τις φυτείες του. Και επειδή για τον ποιμένα είναι εύκολο, έπειτα από τη ζημία που έκανε, ν' απομακρυνθεί με το ποίμνιό του και ν' αποφύγει κάθε άποζημίωση, γιατί δεν άφησε τίποτα πίσω του, που να μην το βρει πάλι στην ίδια καλή κατάσταση όπως το άφησε [με την παρέμβαση εκείνων που θα ήθελαν να τον τιμωρήσουν για τη ζημία που τους έκανε] — άσφαλώς ο γεωργός θα ήταν εκείνος που άναγκάστηκε να μεταχειριστεί βία άπέναντι σε τέτοιες ζημίες, που ο άλλος δεν τις θεωρούσε άθέμιτες· και, (επειδή η άφορμή για προστριβές δε μπορούσε ποτέ να σταματήσει έντελώς) έφόσον δεν ήθελε να χάνει τους καρπούς του μακρού μόχθου του, τελικά να άπομακρυνθεί· όσο ήταν δυνατόν περισσότερο από κείνους που ζούσαν βίο ποιμενικό. Αυτός ο χωρισμός άποτελεί την πρώτη εποχή.

Ένας χώρος, από του οποίου την καλλιέργεια και τη φύτεψη (κυρίως με δέντρα) έξαρτάται η συντήρηση των ανθρώπων, άπαιτεί μόνιμες κατοικίες· και η άμυνα άπέναντι σε κάθε λογής έπιδρομές χρειάζεται πλήθος ανθρώπων άλληλοβοηθούμενων.

Όμως είναι άναπόσπαστη από τον πολιτισμό, ένόςω αυτός προχωρεί χωρίς πρόγραμμα (πράγμα που επί μακρό χρονικό διάστημα είναι έπίσης άναπόφευκτο), και για την οποία άσφαλώς δεν είχε προ-ορίσει τον άνθρωπο η Φύση· αφού του έδωσε έλευθερία και Λόγο, αυτή η έλευθερία με τίποτε άλλο δεν είναι να περιορίζεται παρά με την ίδια τη δική της γενική, και μάλιστα έξωτερική νομοτέλεια, που ονομάζεται δίκαιο της πολιτείας. Ο άνθρωπος ήθελε να προσπαθήσει ο ίδιος να βγει από την αργιότητα των φυσικών του καταβολών, ύψονόμενος όμως πάνω απ' αυτές έπρεπε να προσέχει να μη συγκρουστεί μαζί τους· αλλά μια τέτοια έπιτηδεότητα μόνο άργα και ύστερ' από πολλές μάταιες άπόπειρες μπορεί να περιμένει — στο μεταξύ χρονικό διάστημα η ανθρωπότητα στενάζει κάτω από τα δεινά που η ίδια από άπειρία σωριάζει άπάνω της.

Επομένως με αυτό τον τρόπο ζωής οι άνθρωποι δὲ μπορούσαν πιά νὰ ζοῦν σκορπισμένοι κατὰ οἰκογένειες, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ συμμαζευτοῦν καὶ νὰ ιδρύσουν χωριά (ποὺ κακῶς ὀνομάζονται πόλεις), γιὰ νὰ προστατεύουν τὴν περιουσία τους ἀπέναντι σὲ ἄγριους κυνηγούς ἢ σὲ ὀρδὲς νομάδων ποιμένων. Τὰ πρῶτα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ποὺ ἡ προμήθειά τους ἀπαιτεῖ διαφορετικὸ τρόπο ζωῆς (στ. 20), τώρα μπορούσαν νὰ ἀνταλλάσσονται μεταξύ τους. Ἀπ' αὐτὸ γεννήθηκε κατ' ἀνάγκη πολιτισμὸς καὶ ἔγινε ἡ ἀρχὴ τῆς τέχνης, τῆς τεμπελιάς ὅπως καὶ τῆς ἐπιμέλειας (στ. 21, 22)· καὶ τὸ σπουδαιότερο, μπηχαν ἐπίσης τότε κάποιες βάσεις πολιτικοῦ συντάγματος καὶ δημόσιας δικαιοσύνης, στὴν ἀρχὴ βέβαια μόνο γιὰ περιπτώσεις μεγάλων βιαιοπραγιῶν, τῶν ὁποίων ἡ τιμωρία ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀνατέθηκε ὄχι πιά σὲ μονωμένα ἄτομα, ὅπως στὴν ἄγρια κατάσταση, ἀλλὰ σὲ μιὰ νόμιμη ἐξουσία ποὺ κρατοῦσε τὸ σύνολο συμπαγές, δηλαδὴ σ' ἓνα εἶδος κυβερνήσεως, ποὺ πράξεις βίας ἀπάνω της δὲν χωροῦσαν (στ. 23, 24).— Ἀπ' αὐτὴ τὴν πρώτη καὶ πρωτόγονη καταβολὴ μπόρεσαν σιγά-σιγά νὰ ἐξελιχθοῦν βαθμηδὸν ὅλες οἱ ἀνθρώπινες τέχνες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες σπουδαιότατη εἶναι ἡ τέχνη τῆς κοινωνικότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἀσφάλειας, τὸ ἀνθρώπινο γένος μπόρεσε νὰ πολλαπλασιαστεῖ καὶ ἀπὸ ἓνα κεντρικὸ σημεῖο νὰ διασπαρῇ παντοῦ, σὰν μελίσι, μετὰ ἐξαποστολὴ διαμορφωμένων ἤδη ἀποικιστῶν. Μετὰ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἄρχισαν ἐπίσης καὶ μεγάλωσε ὅλο καὶ περισσότερο ἡ ἀνισότης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, αὐτὴ ἡ πλοῦσια πηγὴ πολλῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ κάθε καλοῦ.

Ὅσο ὅμως ἀκόμη οἱ νομαδικοὶ ποιμενικοὶ λαοί, ποὺ μόνο τὸ Θεὸ ἀναγνωρίζουν γιὰ κύριό τους, τριγυρίζαν τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ τοὺς γεωργούς, ποὺ κύριο ἔχουν ἓναν ἄνθρωπο (τὸν ἀρχηγό) (VI, 4¹), καὶ σὰν ἄσπονδοι ἐχθροὶ κάθε ἰδιοκτησίας τῆς γῆς τοὺς ἐχθρεύονταν καὶ πάλι μισοῦνταν ἀπ' αὐτούς, ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὶς δύο παρατάξεις συνεχὲς πόλεμος, τουλάχιστον ἀκατάπαυτος κίνδυνος πολέμου, καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς οἱ λαοὶ μπορούσαν τουλάχιστο στὸ ἐσωτερικὸ [τῆς χώρας τους] ν' ἀπολαύουν τὸ ἀνεκτίμητο ἀγαθὸ τῆς ἐλευθερίας — (γιατὶ ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου εἶναι καὶ σήμερ' ἀκόμη τὸ μόνο μέσον ποὺ μετριάξει τὸ δεσποτισμὸ : ἐπειδὴ πλοῦτος μὲν ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ εἶναι ἰσχυρὸ ἓνα κράτος, χωρὶς ὅμως ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει οἰκονομικὴ ζωὴ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσῃ πλοῦτο. Σὲ φτωχοὺς λαοὺς θὰ βροῦμε στὴ θέση τοῦτου μεγάλη συμμετοχὴ τοῦ πλήθους στὴ διατήρησιν τῆς κοινότητος, ποὺ πάλι δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μόνον ἐὰν ὁ λαὸς αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἐλεύθερο μέσα στὴν κοινότητα).— Ἀλλὰ μετὰ τὸν καιρὸ ἡ περισσὴ πολυτέλεια τῶν κατοίκων τῶν πόλεων, ἰδίως ἡ τέχνη («νὰ ἀρέσουν»), μετὰ τὴν ὁποία οἱ ὠραῖες τῶν πόλεων ἐπισκίαζαν τὰ ρυπαρά γύναια τῶν ἐρήμων, κατ' ἀνάγκην ἔγινε τὸ δόλωμα σ' ἐκείνους τοὺς ποιμένες (στ. 2) γιὰ νὰ συνδεθοῦν μαζί τους καὶ νὰ παρασυρθοῦν στὴ στίλβουσαν ἀθλιότητα τῶν πόλεων. Μετὰ τὴ συγχώνευσιν ὅμως δύο κατὰ τὰλλα ἐχθρικῶν μεταξύ τους πληθυσμῶν, μαζί μετὰ τὸ τέλος κάθε κίνδυνου πολέμου [ἦρθε] ταυτόχρονα καὶ τὸ τέλος κάθε ἐλευθερίας, ἐπομένως ὁ δεσποτισμὸς κραταιῶν τυράννων ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀνακατῶθηκε (ἄψυχος καθὼς ἦταν, στὰ πρῶτα μόλις βήματα τοῦ πολιτισμοῦ, ὅλβος μέσα στὴν εἰδεχθέστερη δουλεία) μετὰ ὅλα τὰ πάθη τῆς ἄγριας κατάστασης, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐβγάλε ἀκατανίκητα τὸ ἀνθρώπινο γένος ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο τὸ σχεδιασμένο ἀπὸ τὴ Φύσιν γιὰ τὴν τέλεια ἀνάπτυξιν τῶν καταβολῶν του πρὸς τὸ καλὸ· καὶ ἔτσι ἓνα γένος, προορισμένο νὰ κυριαρχήσῃ τῆς γῆς

1. Οἱ ἄραβες Μπεντούβινοι ὀνομάζουν ἀκόμη τὸν ἑαυτὸ τους παιδιὰ ἐνὸς ἄλλου Σελή, τοῦ ιδρυτῆ τῆς φυλῆς τους (π.χ. Μπενὶ Χαλέντ κ.τ.λ.). Αὐτὸς δὲν εἶναι καθόλου κύριός τους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ βία ἀπάνω τους κατὰ τὴν ἀρέσκειά του. Γιατὶ σὲ ἓνα ποιμενικὸ λαό, ὅπου κανένας δὲν ἔχει ἔγγεια ἰδιοκτησία, ποὺ θὰ ὑποχρεωνόταν νὰ τὴν ἐγκαταλείψει, κάθε οἰκογένεια, ποὺ δὲν εἶναι ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὴ φυλὴ τῆς, πολὺ εὐκόλως μπορεῖ ν' ἀποσπασθεῖ ἀπ' αὐτὴν γιὰ νὰ δυνάμωσῃ μιὰν ἄλλη.

καὶ ὄχι νὰ ἔχει κτηνώδεις ἀπολαύσεις καὶ δουλικὰ νὰ ὑπηρετεῖ, τὸ ἔκανε ἀνάξιο τῆς ὑπαρξῆς του (στ. 17).

Τελικὴ παρατήρηση

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ στοχάζεται αἰσθάνεται μιὰ στενοχώρια ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀκόμη καὶ ἠθικὴ διαφθορά, ποὺ εἶναι ὅμως ἄγνωστη στὸν ἀστόχαστο ἄνθρωπο : δηλαδὴ δυσἀρέσκεια μετὰ τὴν Πρόνοια ποὺ κυβερνᾷ τὴν πορεία τοῦ κόσμου στὸ σύνολό του, ἅμα ἀναμετράει τὰ δεινὰ ποὺ πιέζουν τὸ ἀνθρώπινο γένος τόσο πολὺ καὶ (καθὼς φαίνεται) δίχως ἐλπίδα [νὰ ἐξαλειφθοῦν]. Εἶναι ὅμως παραπολὺ σπουδαῖο νὰ ἐξίμιαστε εὐχαριστήμενοι μετὰ τὴν Πρόνοια (μετὰ ὅλο ποὺ γιὰ μᾶς ἔχει ἀπάνω στὸ γήινο κόσμὸ μᾶς χαράζει ἓνα τόσο βασανιστικὸ δρόμο) : ἐνμέρει γιὰ νὰ μὴ χάνομε τὸ θάρρος μᾶς ἀκόμη καὶ μέσα στὰ βάσανα, καὶ ἐνμέρει γιὰ νὰ μὴ βγάζομε ἀπὸ τὴ μέση τὴ δική μας ἐνοχλή, ποὺ ἴσως νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ αἰτία ὅλων αὐτῶν τῶν δεινῶν, μεταθέτοντας τὴν εὐθύνη γι' αὐτὰ στοὺς ὧμους τῆς Μοίρας, κ' ἔτσι νὰ μὴν προσπαθοῦμε νὰ τὰ ἐξαλείψομε μετὰ τὴν αὐτοβελτίωση.

Πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσομε : ὅτι τὰ πιὸ μεγάλα δεινὰ ποὺ πιέζουν τοὺς πολιτισμένους λαοὺς μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ μάλιστα ὄχι τόσο ἀπὸ κεῖνον ποὺ γίνεταί ἢ ἔχει γίνῃ, ὅσο ἀπὸ τὸν μὴ ἐλαττωνόμενο, ἀλλὰ ἀδιάκοπα αὐξανόμενο ἐξοπλισμὸ γιὰ κεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ γίνῃ. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κινητοποιοῦνται ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ κράτους, ὅλοι οἱ καρποὶ τοῦ πολιτισμοῦ του, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ἓνα μεγαλύτερο ἀκόμη πολιτισμὸ· στὴν ἐλευθερίᾳ γίνονται σὲ τόσους πολλοὺς τόπους ἰσχυρὰ ρήγματα καὶ ἡ μητρικὴ φροντίδα τοῦ κράτους γιὰ τὰ καθέκαστα μέλη του μετατρέπεται σὲ ἀνοικτήριμονα σκληρότητα ἀπαιτήσεων ποὺ δικαιολογοῦνται μετὰ τὴν ἀπειλὴ ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Θὰ εἶχαμε ὅμως ἄραγε φτάσει σ' αὐτὸ τὸν πολιτισμὸ, θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ ὁ στενὸς σύνδεσμος τῶν κοινωνικῶν τάξεων στὴν ἀμοιβαία προσπάθεια γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς εὐημερίας τους, θὰ εἶχε φτάσει [σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο] ὁ πληθυσμὸς, ἀκόμη καὶ ἡ ἐλευθερία σ' αὐτὸ τὸ βαθμὸ ποῦ, ἔστω καὶ ὑπὸ πολὺ περιοριστικούς νόμους, μᾶς μένει ἀκόμη, ἐὰν ἐκεῖνος ὁ πάντοτε ἀπειλητικὸς πόλεμος δὲν ἀνάγκασε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνες τῶν κρατῶν νὰ δείξουν αὐτὸ τὸ σεβασμὸ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἄνθρωπότητα ; Κοιτάξετε τὴν Κίνα ποὺ χάρη στὴ γεωγραφικὴ της θέση μπορεῖ ἴσως νὰ φοβᾶται μιὰν ἀπρόβλεπτη ἐπιδρομὴ, ἀλλὰ κανένα ἰσχυρὸ ἐχθρὸ, καὶ ὅπου γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἔχει ἐξαλειφθεῖ κάθε ἔχνος ἐλευθερίας. — Στὴ βαθμίδα λοιπὸν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου στέκεται ἀκόμη τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὁ πόλεμος εἶναι τὸ ἀπαραίτητο μέσον τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ· καὶ μόνο ὕστερα ἀπὸ ἓναν ἀποτελειωμένο πολιτισμὸ (Θεὸς ξέρει πότε) θὰ μπορούσαμε νὰ ἀπολαύσομε μιὰ διαρκὴ εἰρήνη· αὐτὸς μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν ἐξασφαλίσῃ. Ὡστε, ἀπὸ τὴν ἀποψὲς αὐτῇ, εἴμαστε τὸ δίχως ἄλλο ὀφειλέτες στὰ δεινὰ γιὰ τὰ ὁποῖα τόσο πικρὰ παραπονιόμαστε καὶ ἔχει ἐντελῶς δίκιο ἡ Ἁγία Γραφὴ τὴ συγχώνευσιν τῶν λαῶν σὲ μιὰ κοινωνία καὶ τὴν τέλεια ἀπαλλαγὴ της ἀπὸ κινδύνους ἐξωτερικούς, μιὰ καὶ τότε μόλις εἶχε ἀρχίσῃ ὁ πολιτισμὸς τους, νὰ θεωρεῖ ἐμπόδιο γιὰ ἓναν ἀνώτερο πολιτισμὸ καὶ ζεπεσμὸ σὲ ἀθεράπευτη διαφθορά.

Ἡ δευτέρη δυσἀρέσκεια τοῦ ἀνθρώπου ἀναφέρεται στὴ διάταξιν τῆς Φύσεως σχετικὰ μετὰ τὸ βραχὺ χρονικὸ διάστημα τῆς ζωῆς. Πρέπει ὥστόσο ἄσχημα νὰ καταλαβαίνει κανεὶς πῶς νὰ ἐκτιμᾷ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς, ἂν μπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἡ ζωὴ μακρύτερη ἀπ' ὅσο πραγματικὰ διαρκεῖ· γιατί τοῦτο θὰ ἦταν μόνον ἡ παράταξις ἑνὸς παιγνιδίου ποὺ ἀντιμετωπίζει διαρκῶς ἀτελείωτα βάσανα. Ἴσως νὰ βρίσκει κανεὶς πολὺ φυσικὸ μιὰ παιδιὰστικὴ κρίσιν νὰ φοβᾶται τὸ θάνατο χωρὶς ν' ἀγαπάει τὴ ζωὴ καὶ, ἐνῶ τῆς εἶναι δύσκολο νὰ ζεῖ τὴν κάθε ἡμέρα μετὰ ὑποφερτὴν εὐχαρίστησιν, ποτὲ νὰ μὴ τῆς εἶναι οἱ ἡμέρες ἀρκετές, γιὰ νὰ

ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ τὸ μαρτύριο. "Ὅταν ὁμως σκεφτεῖ πόσες ἔγνοιες μᾶς βασανίζουν στὴν ἐξεύρεση τῶν μέσων γιὰ νὰ βγάλομε πέρα μιὰ τόσο σύντομη ζωὴ, πόση ἀδικία γίνεται μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς μελλοντικῆς, ἀν καὶ τόσο λίγο διαρκέσας ἀπόλαυσης, τότε πρέπει λογικὰ νὰ πιστέψει : ὅτι ἀν οἱ ἄνθρωποι μπορούσαν νὰ ἔχουν μπροστά τους μιὰ διάρκεια ζωῆς 800 καὶ πλέον χρόνων, δὲ θὰ ἦταν οὔτε κἀν γιὰ τὴ ζωὴ του πιά σίγουρος ὁ πατέρας ἀπὸ τὸ παιδί του, ὁ ἕνας ἀδελφὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἡ ἕνας φίλος κοντὰ στὸν ἄλλο, καὶ ὅτι τὰ πάθη ἐνδὸς τόσο μακρόζωου ἀνθρώπινου γένους θὰ ἔφταναν κατ' ἀνάγκη σὲ τέτοιο ὕψος, ὥστε [οἱ ἄνθρωποι] δὲν θὰ ἦσαν ἄξιοι κανενὸς καλύτερου πεπρωμένου παρὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπὸ τὴ γῆ μὲ ἕνα γενικὸ κατακλυσμὸ (στ. 12, 13).

Ἡ τριτὴ ἐπιθυμία, ἡ μᾶλλον ἡ κενὴ νοσταλγία (γιατί ἔχομε τὴ συνείδησιν ὅτι ποτὲ δὲ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦμε) εἶναι τὸ ἵνδαλμα τοῦ ἐγκωμιαζόμενου ἀπὸ τοὺς ποιητὰς χρυσοῦ αἰῶνα : ὅπου θὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ ὅλες τὶς φανταστικὰς ἀνάγκες ποὺ μᾶς φορτώνει ἡ τρυφή, ὅπου θὰ ἀρκοῦμαστε μὲ τὶς ἀπλὲς ἀπαιτήσεις τῆς Φύσης, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι ἴσοι, θὰ βασιλεύει ἀνάμεσά τους μιὰ διαρκὲς εἰρήνη, μὲ ἕνα λόγο : θὰ ἀπολαύομε καθαρὰ μιὰ ξένοιαστη ζωὴ μέσα σὲ ὄνειροπολήματα ὀκνηρίας ἢ παιδιᾶστικα παιχνίδια — νοσταλγία ποὺ κἀνὲι τόσο θελκτικὸς τοὺς Ροβινσώνες καὶ τὰ ταξίδια πρὸς τὰ νησιά τῶν νότιων θαλασσῶν, ἀλλὰ γενικὰ ἀποδείχνει τὸν κόρο ποὺ αἰσθάνεται στὴν πολιτισμένη ζωὴ ὁ στοχαστικὸς ἄνθρωπος, ὅταν ἀναζητεῖ τὴν ἀξία τῆς ἀπλῶς καὶ μόνο στὴν ἀπύσχη καὶ προβάλλει τὸ ἀντίβαρο τῆς ὀκνηρίας, ἅμα ὁ Λόγος τοῦ θυμίζει νὰ δώσει μὲ πρᾶξις ἀξία στὴ ζωὴ. Ἡ μηδαιμνότητα αὐτοῦ τοῦ πόθου ἐπιστροφῆς σ' ἐκεῖνο πὸν καιρὸ τῆς ἀπλοϊκότητος καὶ τῆς ἀθωότητος δείχνεται ἀρκετὰ, ὅταν κανεὶς διδάχτεῖ μὲ τὴν παραπάνω ἐκθεση τῆς ἀρχέγονης κατάστασης : ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ σ' αὐτὴ, γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν τὸν ικανοποιεῖ ἀκόμη λιγότερο εἶναι διατεθειμένος νὰ ξαναγυρίσει κάποτε σ' αὐτήν ὥστε τὴ σημερινὴν κατάστασιν τῶν βασιάνων πρέπει πάντα νὰ τὴν κατὰλογίζει στὸν ἑαυτὸ του καὶ στὴ δική του ἐκλογή.

Μιὰ τέτοια λοιπὸν ἐκθεση τῆς ἱστορίας του εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀξίεπαινη καὶ χρήσιμη γιὰ τὴ διδασκαλία καὶ τὴν καλυτέρεψή του, ἀφοῦ τοῦ δείχνει : ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδώσει στὴν Πρόνοια καμιάν εὐθύνη γιὰ τὰ δεινὰ ποὺ τὸν πιέζουν· ὅτι ἀκόμη τὴ δική του ἐκτροπὴ δὲν εἶναι δικαιολογημένος νὰ τὴ θεωρήσει ἀρχέγονο ἔγκλημα τῶν προπατόρων του, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τάχα ἔχει γίνει κληρονομικὴ στίς ἐπομένους γενεὰς μιὰ τάση πρὸς ὅμοια ἀμαρτήματα (γιατί ἐκούσιες πράξεις δὲ μπορούν νὰ ἐπιφέρουν τίποτα τὸ κληρονομούμενο)· ἀλλὰ ὅτι πρέπει αὐτὸ ποὺ ἔγινε ἀπὸ κείνους, μὲ πλήρη δικαιώματα νὰ ἀναγνωρίσει ὅτι πράχθηκε ἀπ' αὐτὸ τὸν ἴδιο, καὶ τὴν ἐνοχλή γιὰ ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ προήλθαν ἀπὸ τὴν κακὴ χρῆσιν τοῦ Λόγου του νὰ τὴν προσγράψει καθ' ὁλοκληρίαν στὸν ἑαυτὸ του, ἀφοῦ πολὺ καλὰ μπορεῖ νὰ κἀνὲι μέσα του συνειδητὸ ὅτι στίς ἴδιες περιστάσεις θὰ φερνότανε ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ πρώτη χρῆσιν τοῦ Λόγου, ποὺ θὰ εἶχε κάμει, θὰ ἦταν νὰ τὸν χρησιμοποιήσει κακῶς (ἀκόμη καὶ ἐναντίον τοῦ νεύματος τῆς Φύσης). Τὰ καθ'αὐτὸ φυσικὰ δεινὰ, ἀν ἡ θέση αὐτὴ εἶναι δικαιολογημένη γιὰ τὰ ἠθικά, στὸν ἀμφίπλευρο λογαριασμὸ ἀπαιτήσεων καὶ υποχρεώσεων, δύσκολα θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν ὑπόλοιπο ἐπιωφελες γιὰ μᾶς.

Αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα μιᾶς ἀπὸ τὴ φιλοσοφία γραμμένης παλαιότητας ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων : νὰ εἴμαστε εὐχαριστῆμενοι μὲ τὴν Πρόνοια καὶ μὲ τὴ γενικὴ πορεία τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων, ποὺ δὲν προχωρεῖ πρὸς τὸ κακὸ μὲ ἀφετηρία τὸ καλὸ, ἀλλὰ ἐξελίσσεται βαθμιαία ἀπὸ τὸ χειρότερο πρὸς τὸ καλύτερο· σ' αὐτὴ τὴν πρόοδο ὁ καθένας μᾶς στὴ θέση του ἔχει κληθεῖ ἀπὸ τὴ Φύσιν νὰ συνεισφέρει ἀνάλογα μὲ τὶς δυνάμεις του.

Μετάφραση Ε. Π. Παπανούτσου

ΜΠΡΟΣΤΑ ΠΗΓΑΙΝΟΜΕ ἢ ΠΙΣΩ ;

Γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε πόσο τὸ Νέο Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα ποὺ εἰσέταξε τὸ ΛΣΕΠ γιὰ τὴν πρώτη γυμνασιακὴ βαθμίδα, ἀποτελεῖ ὄχι πρόοδο ἀλλὰ ὀπισθοδρόμηση στὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας μᾶς, δημοσιεύομε ἐνδεικτικὰ τὶς σελίδες τὶς ἀφιερωμένες στὴ διδασκαλία τῶν Νεοελληνικῶν πρῶτα κατὰ τὸ Πρόγραμμα τοῦ 1932 (Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τότε ὁ Δ. Λάμπρας, εἰσηγητὴς ὁ Μ. Κουντουράς) καὶ ἔπειτα κατὰ τὸ σημερινὸ Σχέδιο. Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ εκπαιδευτικὴ μᾶς ἡγεσία ἄς παραλληλίσαι τὰ δύο αὐτὰ κείμενα καὶ ἄς συναγάγει τὰ συμπεράσματά της. Ἀλλὰ καὶ οἱ εκπαιδευτικοὶ μᾶς Λειτουργοί, οἱ νέοι προπόντων, ἄς μελετήσουν μὲς ἀπ' αὐτὰ δύο σημαντικὰς φάσεις τῆς πρόσφατης εκπαιδευτικῆς ἱστορίας μᾶς. Ἐχουν πολὺ νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τους.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ 1932

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ. - ΤΑΞΙΣ Α'

Ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ἡ προσοχὴ τοῦ διδασκάλου στρέφεται ἰδίως περὶ τὴν συστηματικὴν γλωσσικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν. Τὰ χρησιμοποιούμενα κείμενα πρέπει νὰ εἶναι γλωσσικῶς ὁμαλὰ καὶ ὀρθογραφικῶς ὁμοιόμορφα. Ἰδιάζουσα προσπάθεια καταβάλλεται διὰ τὴν ὀρθὴν προφορικὴν διατύπωσιν τῆς λέξεως καὶ τῆς φράσεως. Οἱ μαθηταὶ ἀσχοῦνται εἰς τὴν χρῆσιν λεξικῶν.

Γραμματικὴ : Ἐπανάληψις μετ' ἐπεκτάσεως τῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖν διδασθείσης γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀναγινωσκομένων κειμένων. Τὸ φθόγγολογικὸν καὶ τυπικὸν τῆς δημοτικῆς. Οἱ κυριώτατοι ὀρθογραφικοὶ κανόνες ἐξαχόμενοι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐκ τῶν κειμένων καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ γραπτῶν ἐργασιῶν, ἐκθέσεως κ.τ.λ. Ἐπιδιώξεις ὀρθογραφικῆς ὁμοιομορφίας τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Βαθμιαία εἰσαγωγή εἰς τὴν γραμματικὴν τῆς καθαρευούσης ἐπὶ τῇ βάσει ἀπλῶν κειμένων καὶ ἐφ' ὅσον ἔχει γίνει πλήρης κατανόησις καὶ ἐμμάθησις τῶν ἀντιστοιχῶν γραμματικῶν τύπων τῆς δημοτικῆς καὶ καθαρευούσης πρὸς ἀποφυγὴν γλωσσικῆς συγχύσεως.

Συντακτικόν : Ἀνάλυσις προτάσεων τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου, ἰδίως τῆς μητρικῆς δημοτικῆς γλώσσης, πρὸς κατανόησιν τῶν σχέσεων τῶν λέξεων πρὸς ἀλλήλας, τῆς σημασίας τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ γενικὰ τῆς ὕφης τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Ἡ ἀπλὴ πρότασις. Ἡ περίοδος. Πλήρης κατανόησις τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς ἀπλῆς περιόδου. Ἡ σημασία τῆς θέσεως τῆς λέξεως. Σύνθεσις καὶ ἀνάλυσις ἀπλῶν περιόδων.

Προφορικαὶ ἀσκήσεις : Διόρθωσις ἀτομικῶν (φυσικῶν ἢ ἐκ συνηθείας) ἐλαττωμάτων τῶν μαθητῶν περὶ τὴν ἐκφώνησιν ὠρισμένων φθόγγων ἢ περὶ τὴν προφορὰν τῆς γλώσσης καὶ τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν. Πλήρης καὶ καθαρὰ ἐκφώνησις τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων κατὰ τὴν ὁμιλίαν καὶ κυρίως κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Χρωματισμὸς καὶ ἀπόδοσις πλήρης τοῦ νοήματος τῶν κειμένων διὰ τῆς ἀναγνώσεως. Ἀπαγγελία ποιημάτων, ἰδίως δὲ δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ὁρθὴ ἀπόδοσις 15—συντάξου. Ἀποφυγὴ μελωδραματισμοῦ καὶ ἐπιδιώξεις φυσικότητος. Κείμενα. Ἀνάγνωσις καὶ ἀνάλυσις τεμαχίων ἐκ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας γεγραμμένων εἰς γλῶσσαν ὁμαλὴν καὶ ὁμοιόμορφον.

Α) Εἰς Δημοτικὴν γλῶσσαν. Μῦθος καὶ παραμῦθι, ἡ πρωτόγονος καὶ ἀπλοῖκή ζωὴ. Παιδικαὶ ἱστορίαι. Παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὴν νεοελληνικὴν ζωὴν καὶ ἱστορίαν. Ἡθὴ καὶ ἔθιμα. Ἡθιογραφικὰ καὶ εὐτράπελα διηγήματα. Τὸ χωρὶ καὶ ἡ ἐλληνικὴ φύσις. Ἐξαρσις τῆς ἀγροτικῆς καὶ θαλασσινῆς ζωῆς. Εἰκόνες χαρᾶς, δράσεως καὶ αἰσιοδοξίας. Ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰ ἀναγόμενα εἰς ἠθὴ καὶ ἔθιμα οἰκογενειακῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὴν ἐντέχον ποιήσιν ποιήματα γλωσσικῶς, μετρικῶς καὶ τεχνικῶς ὁμαλὰ καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ὡς ἄνω ζωὴν τῆς Ἑλλάδος.

Β) Ἐκ τῆς Καθαρευούσης. Τεμάχια πεζὰ περιέχοντα πληροφορίας περὶ πάντος ἀφορῶντος τὴν πρώτην οἰκογενειακὴν καὶ ἀγροτικὴν ζωὴν τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος.

Γραμματολογικά: Σύντομοι πληροφορίες περὶ παραμυθίου, διηγήματος καὶ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ὡς καὶ περὶ τοῦ βίου τῶν συγγραφέων, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀναγινωσκομένων κειμένων. Μετρική. Ἡ ὁμοιοκαταληξία. Ἡ ὁμοιοκαταληξία καὶ ἡ συνήχησις. Στίχος καὶ στροφή. Διάκρισις αὐτῶν.

Γραπταὶ ἀσκήσεις: Ἐκθέσεις ἐπὶ θεμάτων τὰ ὅποια εἶδον ἢ ἤκουσαν ἢ ἀνέγνωσαν ἢ ἐσκέφθησαν ἢ ἡσθάνθησαν, ἐν πάσει περιπτώσει ἔχσαν οἱ μαθηταί, ἐκτεθειμένα ἐλευθέρως καὶ ἄνευ μεγάλης ἐκ τῶν προτέρων ἐπεμβάσεως τοῦ διδασκάλου. Τὰ θέματα εἶναι ἢ κοινὰ ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς τέξεως τῇ βοηθείᾳ τοῦ διδασκάλου ἢ ἀτομικὰ ἐκλεγόμενα ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς μύθους καὶ παραμύθια, παραδόσεις, εἰκόνας τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγροτικῆς, μαθητῶν ἀστεῖα, παιδικὰ πνεύματα, ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις ὑπὸ τύπον παιγνιδίων κ.τ.λ. Κρατοῦνται ἡμερολόγια ὁμαδικὰ ἢ τῆς τάξεως. Καταρτίζονται συλλογαὶ ποιημάτων καὶ πεζογραφημάτων ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξ ἀτομικῶν μελετῶν καὶ ἀναγνώσεων. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὅλων τῶν γραπτῶν ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν μελετᾶται ἡ ἀπλὴ πρότασις καὶ περίοδος, ἡ γραμματικῶς, συντακτικῶς καὶ ὀρθογραφικῶς ὀρθή φράσις. Ἐπίσης παρακολουθεῖται ἐπιμόνως καὶ εἰς ὅλας τὰς τάξεις ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τῶν γραπτῶν (χάρτης, μελάνη, εὐανάγνωστος γραφή, περιθώρια, ὀρθή καὶ ἐκφραστικὴ στίξις, πορτάγραφος καὶ ἀλλαγὴ σειρᾶς κ.τ.λ.). Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἐκθέσεως. Προσπάθεια συνθέσεως εὐκόλων στίχων.

ΤΑΞΙΣ Β'

Εἰς τὴν Β' τάξιν συνεχίζεται ἡ γλωσσικὴ κατάρτισις τῶν μαθητῶν ὡς καὶ εἰς τὴν Αὐγὴν τάξιν. Ἐπιδιώκεται ἡ πλήρης διάκρισις δημοτικῆς καὶ καθαρευούσης, ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ εἰς τὸ μέλλον ἡ γλωσσικὴ σύγχυσις εἰς τὰ γραπτὰ ἰδίως τῶν μαθητῶν. Γίνεται χρῆσις λεξικῶν καὶ εὐκόλων βοηθημάτων.

Γραμματική: Ὅπως καὶ εἰς τὴν Αὐγὴν τάξιν ἀνασκόπησις ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν κειμένων καὶ τῶν προφορικῶν καὶ γραπτῶν ἀσκήσεων τῶν μαθητῶν ὅλης τῆς γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἰδίως δὲ τοῦ ἐτυμολογικοῦ αὐτῆς. Παράλληλος μελέτη τῆς γραμματικῆς τῆς καθαρευούσης καὶ συσχετίσις αὐτῆς μετὰ τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης.

Συντακτικόν: Λεπτομερὲς ἀνάλυσις καὶ μελέτη τῆς κατασκευῆς τῆς περιόδου ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀναγινωσκομένων κειμένων, ἰδίως τῆς δημοτικῆς γλώσσης, καὶ πλήρης κατανόησις τῆς ὕφους καὶ τῆς ἐσωτερικῆς λογικῆς σχέσεως τῶν μερῶν τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Ἡ κυρία πρότασις καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς. Ἡ δευτερεύουσα καὶ ἡ ποικίλη ἐξάρτησις αὐτῆς ἀπὸ τὴν κυρίαν. Ἐφαρμογὴ ἐπὶ τῶν ποικίλων γραπτῶν τῶν μαθητῶν.

Προφορικαὶ ἀσκήσεις: Ὅπως καὶ εἰς τὴν Αὐγὴν τάξιν. Προφορικαὶ περιγραφαὶ ἀντικειμένων ἐξ αὐτοψίας. Ἐκφραστικὴ ἀνάγνωσις παντοειδῶν κειμένων. Ἀπαγγελία. Κείμενα - ἀνάγνωσις καὶ ἀνάλυσις τεμαχίων γεγραμμένων εἰς γλῶσσαν ὁμιλίαν.

Α) Εἰς τὴν Δημοτικὴν. Πεζογραφία. Συνεχίζεται καὶ ἐπεκτείνεται τὸ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ὕλικόν. Ἡθογραφικὰ διηγήματα, διηγήσεις, περιγραφαί, δι' ὧν ἐξαίρεται ἡ οἰκογενειακὴ, κοινοτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, τῆς αὐτοθυσίας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ. Εἰκόνας τῆς συγχρόνου ζωῆς. Ποίησις. Κλέφτικα δημοτικὰ τραγούδια, ἀπὸ δὲ τὴν ἔντεχνον ποίησιν ὡς καὶ εἰς τὴν πρώτην τάξιν μετὰ σχετικὴν πρόδον.

Β) Εἰς τὴν Καθαρεύουσαν. Τεμάχια πεζὰ δίδοντα πληροφορίας καὶ σχετιζόμενα μετὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ζωὴν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Γραμματολογικά: Σύντομοι πληροφορίες περὶ τῶν ἐν τῇ τάξει ἀναγινωσκομένων εἰδῶν τοῦ λόγου (ἰδίως διηγήματος, δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ εὐκόλων ἐντέχνων ποιημάτων) καὶ τῶν συγγραφέων αὐτῶν. Στοιχεῖα Μετρικῆς ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀναγινωσκομένων ποιημάτων. Ὁ 15—σύλλαβος. Τομή. Χασμωδία καὶ συνίζησις.

Γραπταὶ ἀσκήσεις: Ἐκθέσεις. Ἀσκήσις τῆς παρατηρητικότητος καὶ περιγραφῆς σκηνῶν ἐξ αὐτοψίας. Περιγραφαὶ τῆς οἰκογενειακῆς καὶ σχολικῆς ζωῆς. Σκηναὶ ἐκ τοῦ δρόμου. Ἡθογραφία. Ἐπιστολαί. Ἀλληλογραφία μετὰ τὰ ἄλλα σχολεῖα. Ἡμερολόγια μαθητῶν, ὁμάδων, τάξεων. Ἀτομικαὶ συλλογαὶ διηγημάτων καὶ ποιημάτων. Ἀτομικαὶ καὶ ὁμαδικαὶ συλλογαὶ ἢ ἐργασίαι ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ τάξει ἢ κατ' οἶκον κειμένων. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τῶν γραπτῶν ὡς κειμένων ὡς καὶ εἰς τὴν Α' τάξιν. Κατανόησις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μιᾶς περιόδου. Πύκνωσις νοήματος, κυριολεξία, πλεονασμός. Χρωματισμός τῆς φράσεως. Σύνθεσις μικρῶν ποιημάτων, εἰς στίχους 15—συλλάβους ἀπλοῦς.

ΤΑΞΙΣ Γ'

Ἀπὸ τὴν Γ' τάξιν γίνεται συστηματικώτερα ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μαθητῶν εἰς τὸ καλαισθητικὸν μέρος τῆς λογοτεχνίας. Ὡς κέντρον διδασκαλίας ὑπόκειται ἐν μὲν τῇ πεζογραφίᾳ τὸ ἐκτενὲς πῶς διήγημα, ἐν δὲ τῇ ποιήσῃ τὸ ἔπος. Οἱ μαθηταὶ ἀσχοῦνται εἰς τὴν συστηματικὴν χρῆσιν βοηθημάτων.

Γραμματική: Ἐκτενεστέρα ἐξέτασις τῶν ἐν τῇ Α' καὶ Β' τάξει διδαχθέντων φαινομένων τῆς τε δημοτικῆς καὶ καθαρευούσης. Διάλεκτοι καὶ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Συντακτικόν: Ἀνάλυσις προτάσεων καὶ περιόδων χαρακτηριστικῶν διὰ τὸ κάλλος ἢ τὴν ἰδιάζουσαν κατασκευὴν αὐτῶν ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀναγινωσκομένων κειμένων. Ἡ θέσις τῆς λέξεως. Ἡ ἔννοια τῆς στίξεως. Σχήματα λόγου.

Προφορικαὶ ἀσκήσεις: Ὡς καὶ εἰς τὰς προηγούμενας τάξεις. Κείμενα. Ἀνάγνωσις καὶ ἀνάλυσις γλωσσικῆς, λογοτεχνικῆς καὶ πραγματικῆς ἔργων αὐτοτελῶν ἐξ ἐγκεκριμένων ἀναγνωστικῶν ἢ ὁλοκληρῶν ἔργων ἐκ τῶν διὰ τὰς σχολικὰς βιβλιοθήκας ἐγκεκριμένων. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἔργων πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογον μετὰ τὴν λογοτεχνικὴν ὀριμότητα τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται, εἰ δυνατόν, μετὰ τὴν ἐν τῇ τάξει διδασκόμενα μαθήματα. Ἐκτενὴ διηγήματα. Ἐπικόλυρα ποιήματα. Παραλογὲς καὶ μπαλλάντες. Δημοτικὰ τραγούδια. Ἐπικά ποιήματα (Βαλαωρίτου, Μαρκοῦ κ.τ.λ., ἐκλογαὶ ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου). Αὐτοβιογραφίαι, ἐπιστολαί, διηγήσεις.

Γραμματολογικά: Πληροφορίαι περὶ τῶν ἀναγινωσκομένων εἰδῶν τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφέων ὡς καὶ ἐν τῇ Β' τάξει. Τὸ διήγημα. Ἡ παραλογὴ καὶ ἡ μπαλλάντα. Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀναγινωσκομένου ἔπους, γενικὰ περὶ ἔπους, καὶ συσχετίσις μετὰ τὰ ὁμηρικά. Λαϊκὰ καὶ ἔντεχνα ἔπη. Μετρική: Οἱ συνηθέστεροι τῶν ἱαμβικῶν στίχων (ὁ ἑνδεκασύλλαβος καὶ 12—σύλλαβος, λαϊκὸς καὶ λόγιος) ὁ τροχαϊκὸς 8—σύλλαβος. Σύγκρισις ἱαμβικοῦ καὶ τροχαϊκοῦ ρυθμοῦ.

Γραπταὶ ἀσκήσεις: Περιγραφαὶ σκηνῶν, ἀντικειμένων καὶ ἀνθρώπων ἐξ αὐτοψίας. Ἀπόδοσις γεγονότων, περιγραφή κτιρίων, καταστημάτων, ἐργοστασίων κ.τ.λ. κατόπιν ἐπισκέψεως. Ἀνάθεσις εἰς ἄτομα ἢ εἰς ὁμάδας συλλογῆς πληροφοριῶν καὶ γραπτῆς ἀνακοινώσεως εἰς τὴν τάξιν. Ταξιδιωτικαὶ ἀναμνήσεις. Βιογραφικαὶ πληροφορίες ἀτομικαί. Εἰσηγήσεις μαθημάτων. Συνοπτικαὶ ἐκθέσεις καὶ γνῶμαι περὶ αὐτῶν. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. Πυκνὸς καὶ πλαδαρὸς λόγος. Εἰκόνας. Μεταφοραί. Ἀτομικαὶ συλλογαὶ διηγημάτων καὶ λυρικῶν ποιημάτων. Μετρικαὶ ἀσκήσεις.

ΤΑΞΙΣ Δ'

Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἐξακολουθεῖ ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ κυρίως λογοτεχνικὸν στοιχεῖον καὶ τὴν μελέτην ἔργων ἀρτίων καὶ αὐτοτελῶν. Κέντρον μελέτης ὑπόκειται τὸ μυθιστόρημα, χωρὶς νὰ παραμελῶνται καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὁποίων ἐπιζητεῖται ἡ σαφὴς μεταξὺ αὐτῶν διάκρισις. Γίνεται χρῆσις λεξικῶν καὶ βοηθημάτων.

Γλωσσικά: Γραμματικὴ ἐμβάθυνσις καὶ ἐξέτασις εὐκόλων γλωσσικῶν κειμένων, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀναγινωσκομένων κειμένων. Ἰδίᾳ δέ: Πλουτισμὸς τῆς γλώσσης. Σχηματισμὸς, δημιουργία καὶ εἰσαγωγή νέων λέξεων καὶ ἐξαφανίσεις ἄλλων. Ἐπίδρασις τοῦ πολέμου, τῆς βιομηχανίας, τῆς συγκοινωνίας κ.τ.λ. ἐπὶ τῆς γλώσσης. Ξέναι λέξεις. Τὰ ὅρια τῆς παραδοχῆς τῶν ξένων λέξεων καὶ τὸ ζήτημα τῆς καθαρότητος τῆς γλώσσης. Ὑφος, ἐξ ἀφορμῆς τῶν κειμένων. Εὗρεσις τῶν χαρακτηριστικῶν μερῶν τοῦ λόγου ἀρχιτεκτονικῶς καὶ αἰσθητικῶς ὡραίων καὶ ἀνάλυσις αὐτῶν. Μουσικὴ, ρυθμικὴ, ἀρμονικὴ φράσις. Πυκνός, πλαδαρός, νευρώδης, ἄτονος λόγος. Ἡ εἰκὼν καὶ ἡ μεταφορὰ κ.τ.λ.

Προφορικαὶ ἀσκήσεις: Ὅπως καὶ εἰς τὰς προηγουμένας τάξεις. Ἀσκήσις τῶν μαθητῶν ἰδίως εἰς ἐκθεσὶν διὰ συνεχοῦς λόγου ἀτομικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν μετὰ τὴν βοήθειαν μόνον σημειώσεων (εἰς ὅλα τὰ μαθήματα). Ἐκλογὴ λέξεων. Ἐκφράσις, στάσις, χειρονομία. Ἐντάσις καὶ τόνος φωνῆς. Ρητορικὸς λόγος. Ἀπαγγελία ἀτομικὴ καὶ χορική (ὁμαδική). Κείμενα. Ἀνάγνωσις καὶ ἀνάλυσις ἔργων αὐτοτελῶν καὶ ἀρτίων. Περιεχόμενον: Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος, ὁ χαρακτήρ τοῦ νεοελληνό. Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὸν νεοελληνικὸν χαρακτήρα καὶ πολιτισμὸν κ.τ.λ. Ἡμεῖς καὶ οἱ ξένοι κ.τ.λ. Εἶδη λόγου: α) ἐκτενὴ διηγήματα ὡς καὶ ἐν τῇ Γ' τάξει, ἰδίως δὲ πλησιάζοντα πρὸς τὸ μυθιστόρημα, β) τὸ νεοελληνικὸν μυθιστόρημα (π.χ. Καλλιγὰ: Θᾶνος Βλέκας, Κονδυλάκη: ὁ Πατούχας, Καρκαβίτσα: ὁ Ζητιᾶνος κ.τ.λ.), γ) αὐτοβιογραφίαι, ἡμερολόγια, ἐπιστολαί, χαρακτηρισμοί, διηγήσεις, μελέται κ.τ.λ. ὡς καὶ ἐν τῇ Γ' τάξει. δ) Λυρικὰ ποιήματα. Σολωμός.

Γραμματολογικὰ καὶ αἰσθητικά: Ἐξ ἀφορμῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων. Τὸ διήγημα, τὰ εἶδη καὶ αἱ μορφαὶ αὐτοῦ. Τὸ νεοελληνικὸν καὶ νεώτερον μυθιστόρημα. Εἶδη καὶ μορφαὶ αὐτοῦ. Λυρικὴ ποίησις, τὰ διάφορα εἶδη αὐτῆς. Μετρικὴ: οἱ λοιποὶ τροχαῖοι καὶ λαμβικοί στίχοι. Οἱ στίχοι τοῦ 3—συνλλάβου ρυθμοῦ: ἀνάπαιστοι καὶ δάκτυλοι, τὸ σοννέτο.

Γραπτὰ ἀσκήσεις: Ἐκθέσεις παντοειδοῦς περιεχομένου κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν τῆς τάξεως ἢ ἐνὸς ἐκάστου μαθητοῦ ἢ κατ' ἐκλογὴν τοῦ διδασκάλου. Ὑποκειμενικὸς κόσμος καὶ ἀντικειμενικὸς. Ἰδεώδη τῶν μαθητῶν. Μικραὶ συνθέσεις ἐπὶ διαφόρων εὐκόλων εἰδῶν τοῦ λόγου (διηγήματα, πεζὸν ποίημα, ἐπιστολὴ κ.τ.λ.). Προσπάθεια πυκνῆς καὶ καλλιτεχνικῆς διατυπώσεως. Περιλήψεις ἀναγνωσθέντων λογοτεχνημάτων καὶ ὑποκειμενικαὶ γνῶμαι καὶ κρίσεις ἐπ' αὐτῶν. Μικραὶ μελέται ἐπὶ διαφόρων μαθημάτων καὶ προσπάθειαι τακτοποιήσεως διδασχθέντος ὕλικου. Ἡμερολόγια ἐργασίας καὶ ζωῆς ὁμάδων καὶ τάξεων. Καταρτισμὸς ἀτομικῶν ἀνθολογιῶν (συλλογῶν ποιημάτων). Ἀσκήσεις μετρικαὶ (σύνθεσις σοννέτου).

ΤΑΞΙΣ Ε'

Ἡ ἀνάγνωσις καὶ μελέτη τοῦ νεοελληνικοῦ Θεάτρου, τῶν ἐπιρροῶν, τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, ὑπόκειται ὡς κέντρον τῆς διδασκαλίας τῶν Νεοελληνικῶν τῆς τάξεως ταύτης. Παράλληλως καὶ εἰς δεδομένας εὐκαιρίας μελετῶνται καὶ ἄλλα ἔργα ἐκ τῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, ἔχοντα

ἀναμφισβήτητον λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Γίνεται εὐρεῖα χρῆσις λεξικῶν καὶ βοηθημάτων. Οἱ μαθηταὶ ἀσχοῦνται εἰς ἀποδελτιώσεις βιβλίων.

Γλωσσικά: Ἐκτενεστέρα ἐπ' εὐκαιρίᾳ μελέτη τῶν γραμματικῶν καὶ γλωσσικῶν φαινομένων τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Ἰδίᾳ ἐμβάθυνσις ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Γ' καὶ Δ' τάξει ἐκτεθέντων περὶ τῶν ιδιωμάτων καὶ περὶ τῶν δανείων λέξεων. Ἐξαγωγή γλωσσολογικῶν συμπερασμάτων καὶ νόμων. Ὑφος. Χαρακτηρισμὸς τοῦ ὕφους ἀναγινωσκομένων ἔργων, μελέτη καὶ ἀνάλυσις αὐτοῦ (εἰκόνες, μεταφοραί, χρῶμα, πυκνότης ἰδεῶν, σχήματα λόγου, ἀνθρωπότης, ἀπλότης, ἐπιτήδευσις κ.τ.λ.). Τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα.

Προφορικαὶ ἀσκήσεις: Ὅπως καὶ εἰς τὰς προηγουμένας τάξεις. Ἰδίως ἡ τέχνη τοῦ διαλόγου καὶ τοῦ θεάτρου. Ἀπαγγελία πεζοῦ καὶ ἐμμέτρου ποιήματος. Χορική ἀπαγγελία. Παράστασις ἀπὸ σκηνῆς διδασχθέντων θεατρικῶν ἔργων. Διαλέξεις. Ἡ τέχνη τῆς διαλέξεως. Κείμενα. Ἀναγινώσκονται κατ' οἶκον καὶ ἀναλύονται ἐν τῇ τάξει ἔργα ὁλόκληρα ἔχοντα πραγματικὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν, καὶ ὁλόκληροι συγγραφεῖς ἐξ ἰδιαιτέρως ἐκδιδομένων καὶ διὰ τὰς σχολικὰς βιβλιοθήκας ἐγκρινομένων ἔργων. Α) ἀξιόλογα δημιουργήματα ἐκ διαφόρων εἰδῶν τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας καὶ ποιήσεως, ἰδίως ἐκ τῆς Ἰονίου καὶ Ἀθηναϊκῆς περιόδου, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς δυνάμεις τῆς τάξεως. Β) κατάλληλα ἔργα ἐκ τοῦ νεοελληνικοῦ Θεάτρου, π.χ. Μυστήρια καὶ Κρητικὸν θέατρον, Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, Ἐρωφίλη κ.τ.λ. Ξένον θέατρον. Σύγχρονον ἑλληνικὸν καὶ ξένον θέατρον.

Γραμματολογικὰ καὶ αἰσθητικά: Τὰ διάφορα εἶδη τοῦ λόγου ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀναγινωσκομένων κειμένων, ἰδιαιτέρως δὲ τὰ περὶ Θεάτρου μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖον καὶ νεώτερον τοιοῦτο. Θεατρικὰ εἶδη: Μυστήρια, τραγωδία, δρᾶμα, κωμωδία, σάτυρα, κωμειδύλλιον, φάρσα, ἐπιθεώρησις κ.τ.λ. Ἡ αἰσθητικὴ τοῦ θεάτρου. Ἄλλα θεατρικὰ εἶδη, τὸ μελόδραμα, ὁ κινηματογράφος κ.τ.λ. Λυρικὴ ποίησις. Εἶδη αὐτῆς. Αἱ κυριώτεραι λογοτεχνικαὶ σχολαί: Κλασικισμός, Ρωμαντισμός, Παρνασσός, Ρεαλισμός, Νατουραλισμός, Συμβολισμός, Ἱμπρεσιονισμός, Ἐξπρεσιονισμός κ.τ.λ. Παράλληλος ἐπισκόπησις τῶν ξένων λογοτεχνιῶν εἰς ἀδράς γραμμάς. Αἱ ἐπιρροαὶ τῶν ἀρχαίων καὶ ξένων λογοτεχνιῶν ἐπὶ τῆς νεοελληνικῆς. Μετρικὴ. Εἶδη στροφῶν (τερτσίν, οκτάβα κ.τ.λ.). Ὁ ἐλεύθερος στίχος.

Γραπτὰ ἀσκήσεις: Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν ἐπεκτείνεται εἰς πᾶσαν γραπτὴν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν καὶ εἰς ὅλα τὰ μαθήματα. Αἱ ἐργασίαι αὗται περιλαμβάνουν εἰσηγήσεις καὶ ἀναπτύξεις διαφόρων θεμάτων ἐξ ἀφορμῆς ἀναγινωσκομένων καὶ ἀναλυομένων ἔργων. Ἀναπτύξεις καὶ κατατάξεις ὕλικου μαθημάτων, κριτικὴ ἔργων ἀτομικῶς ἢ ὁμαδικῶς ἀναγνωσθέντων, περιγραφαὶ καὶ ἀνάλυσις ἔργων τέχνης, πραγματεῖαι, μελέται ἐπὶ ἐλευθέρων θεμάτων, διαλέξεις, ἄρθρα κ.τ.λ. Γίνεται προσπάθεια συνθέσεως, ἐλευθέρως καὶ ἄνευ ὁμαδικῆς ὑποχωρήσεως, διαφόρων μικρῶν λογοτεχνημάτων, ἰδίως μικρῶν θεατρικῶν ἔργων ἀπὸ τῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν, τοῦ σχολείου καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Γίνεται λεπτομερὴς ἐρευνᾶ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὕφους τῶν ἐξεχόντων μικρῶν ἔργων τῶν μαθητῶν. Γίνεται ἐλευθέρως ἀσκήσις συνθέσεως λυρικῶν ποιημάτων, ποικίλων ρυθμῶν καὶ στροφῶν (ἰδίως ἐλευθέρου στίχου) καὶ σχετικὴ συζήτησις ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

Εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν ἐπικρατεῖ ἡ κριτικὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελίξει καὶ ἐν σχέσει μετὰ τὰς ἀρχαίας καὶ ξένας λογοτεχνίας καὶ τὰς ἐπιδράσεις αὐτῶν. Ἀναγινώσκονται ἰδίως τὰ πρῶτα γραπτὰ μνημεῖα καὶ μελετῶνται αἱ σημεριναὶ καὶ νεώταται κατευθύνσεις τῆς νεοελληνικῆς καὶ παγκοσμίου λογοτεχνίας. Ἡ γλωσσικὴ μορφή τῶν ἔργων ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ψυχολο-

γικής καὶ φιλοσοφικῆς μελέτης τῆς ἐξελίξεως τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας ἐν συγκρίσει αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ ἐν σχέσει μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Εὐρεῖα χρήσις λεξικῶν, βοηθημάτων καὶ ἀποδελτιώσεως.

Γλωσσικά: Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἀνάπτυξις καὶ μελέτη τῶν στοιχειωδестέρων γλωσσικῶν νόμων, ιδίως δὲ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἐξέλιξιν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Ἐπιδράσεις φυσικαί, κοινωνικαί, λογοτεχνικαί κ.τ.λ. ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης. Ἡ γλῶσσα ὡς εἰκὼν τοῦ χαρακτῆρος ἐνὸς λαοῦ. Φυσικαὶ καὶ τεχνηταὶ γλῶσσαι. Ἐσπεράντο. Ὑφος. Ἀτομικὸν ὕφος. Ὑφος καὶ προσωπικότης. Τὸ ὕφος εἰς τὴν δημοτικὴν, τὴν καθαρεύουσαν, τὴν ἀρχαίαν, τὴν ξένην γλῶσσαν. Ὑφος καὶ λαός, ὕφος καὶ ἐποχὴ, ὕφος καὶ συγγραφεῖς. Κείμενα. Ἀναγιγνώσκονται κατ' οἶκον καὶ ἀναλύονται ἐν τῇ τάξει χαρακτηριστικὰ ἔργα ἐκ τῆς ὅλης νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ιδίως δὲ α) τὰ πρῶτα μνημεῖα αὐτῆς (ἀκριτικὸν ἔπος καὶ ἀκριτικὸς κύκλος, κρητικὴ περίοδος κ.τ.λ.), β) ἔργα φιλοσοφικοῦ περιεχομένου (Κρητικός, Πόρφυρας κ.τ.λ. τοῦ Σολωμοῦ, Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου, ἡ Φοινικὴ τοῦ Παλαμᾶ κ.τ.λ.), γ) τεμάχια χαρακτηριστικὰ τῆς σημερινῆς λογοτεχνικῆς κατευθύνσεως καὶ τῶν νεωτέρων τάσεων, δ) ἀνάλογα ἔργα ἐκ τῶν ξένων λογοτεχνιῶν.

Γραμματολογικὰ καὶ κριτικὴ: Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Λογοτεχνική, παιδαγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ σημασία αὐτοῦ. Ἀνάγνωσις σχετικῶν ἔργων, ὡς *Περναρδάκη*: *Ψευδαττικισμοῦ ἔλεγχος*, *Ροῖδου*: *Τὰ εἰδῶλα*, *Ψυχάρη*: *Τὸ ταξίδι*. Ἡ κριτικὴ ἐν τῇ νεοελληνικῇ λογοτεχνίᾳ: *Πολυλάς*, *Ροῖδης*, *Παλαμᾶς* κ.τ.λ. Ἡ σημερινὴ κριτικὴ. Μετρικὴ: ἀνασκόπησις τῆς ὅλης ὕλης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν κειμένων. Αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς νεοελληνικῆς Μετρικῆς.

Γραπτὰ ἀσκήσεις: Ὅπως καὶ ἐν τῇ Ε' τάξει, ἀπασαί αἱ γραπτὰ ἀτομικαὶ ἐργασίαι τῶν μαθητῶν εἰς ὅλα τὰ μαθήματα πρέπει νὰ γίνωνται μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς, μεθ' ἧς καὶ μία ἐκθεσις. Ἀποφεύγεται ἡ προχειρολογία, κενολογία καὶ τὸ δημοσιογραφικὸν ὕφος καὶ γίνεται προσπάθεια ἀποκτήσεως πυκνοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ ὕφους. Καλλιιεργεῖται ιδίως ὁ ἱστορικὸς, κριτικὸς καὶ φιλοσοφικὸς λόγος ἐν εἰδεί ἀρθρῶν, μονογραφιῶν, διαλέξεων, εἰσηγήσεων, ἀνακρινώσεων κ.τ.λ. ἐξ ἀφορμῆς ποικίλων ἀναγνώσεων καὶ προσωπικῶν σκέψεων τῶν μαθητῶν.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ 1961

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΤΑΞΙΣ Α'

1) **Κείμενα:** Ἀνάγνωσις ἐκ καταλλήλου συλλογῆς νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων πεζῶν (διηγημάτων, διηγήσεων, περιγραφῶν, μύθων, θρύλων, παραδόσεων, ἐπιστολῶν, ἀπομνημονευμάτων, παροιμιῶν) καὶ ποιητικῶν, δημοδῶν καὶ ἐντέχνων.

Ταῦτα θὰ ἐκλεγοῦν ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τοῦ ἔθνους, ἡτις ἐπέζησε τῆς ἐποχῆς τῆς δημιουργίας της καὶ ἐπεβλήθη εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν ἄνευ ἀμφισβήτησεων. Νὰ ἀνάγνωνται τόσον εἰς τὰς παλαιότερας περιόδους τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὅσον καὶ εἰς τὰς προσφάτους, ἀποφευγομένων τῶν ἔργων τῶν ζώντων λογοτεχνῶν κατὰ κανόνα, ἐκτὸς τῶν ἐχόντων ἀδιαφιλονικήτως ἐξαιρετικὴν φρονηματιστικὴν, ἐπιστημονικὴν ἢ λογοτεχνικὴν ἀξίαν καὶ τῶν ἔργων τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς πολέμους τοῦ αἰῶνός μας.

Τὰ ἀναγνωστικά δέον νὰ διακρίνονται διὰ τὸ ἠθικὸν τῶν περιεχόμενων καὶ τὴν φρονηματιστικὴν τῶν ἀξίαν, προβάλλοντα προσωπικότητος ἀξιομιμήτους διὰ τὴν ἀρετὴν των, γεγονότα τῆς ἱστορικῆς, θρησκευτικῆς, οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους, περιστατικὰ ἐξοικονίζοντα συμμετρῶς τὰς πολυπλεύρους ἐκδηλώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἀπόψεις τοῦ ἀγῶ-

νος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδιαίτερος τοῦ Ἑλλήνος, εἰς τὸν καθ' ἡμέραν ἐπαγγελματικὸν βίον, ἀγροτικόν, οἰκονομικόν καὶ τεχνικόν καὶ ἐξαίροντα τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα τῆς πατρίδος μας καὶ παρέχοντα ἐποπτικὰς εἰκόνας τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου καὶ τοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸ ὅποιον κινεῖται καὶ δρᾷ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος.

Τὰ ἀναγνώσματα πρέπει νὰ διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν ἁρμονικὴν διάταξιν τῶν νοημάτων, τὴν λογικὴν αὐτῶν συνοχὴν, τὴν ὁμαλότητα τῆς γλώσσης καὶ τὴν καλαισθησίαν τῆς ἐκφράσεως, ὥστε νὰ δύνανται ταῦτα νὰ προβάλλωνται εἰς τοὺς μαθητὰς ὡς πρότυπα μορφῆς πρὸς μίμησιν.

Συγγραφεῖς: (ἐνδεικτικῶς ἀναφερόμενοι) Χρηστοβασίλης, Βλαχογιάννης (ἱστορικαὶ διηγήσεις), Κοραῆς, Ξενοπούλος (ἐπιστολαί), Παπαδιαμάντης (ἡθογραφικαὶ σκηναί), Κοσμάς Αἰτωλός. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν Σπ. Λάμπρου. Ἐπικὴ ποίησις Σοῦτσος, Ἀλ. Ζαλοκώστας. Δημῶδη ἄσματα ἐξιστοροῦντα τὴν δρᾶσιν ἱστορικῶν προσωπικοτήτων. Λαϊκαὶ παροιμίαι καὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐκ τῶν συλλογῶν Ν. Πολίτου, Σκηναὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων τοῦ Κ' αἰῶνος Σπ. Μελά, Καρβούνη. Ποιήματα ἀναφερόμενα εἰς μύθους Γιάννη Περγιαλίτη, Μιχ. Στασινοπούλου (Ἀρμονία). Ἐπίσης ἔργα Καμπούρογλου, Δροσίνη, Παπαντωνίου, Μαρκορά, Κρυστάλλη.

2) **Ἐπεξεργασία τῶν κειμένων:** α) Γλωσσικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἀναγιγνωσκομένων, ὅπου παρίσταται ἀνάγκη, ιδίως πρὸς ὀρθογράφειν τῶν ἀποκλινόντων ἀπὸ τῆς ὁμαλῆς γραφομένης γλώσσης τύπων καὶ ἐνδεχομένως τὴν ἐτυμολογικὴν συσχέτισιν, ἵνα καταδεικνύηται ἡ ἐνότης τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιξις αὐτῆς.

β) Λογικὴ ἐπεξεργασία καὶ ἐξοικείωσις τῶν μαθητῶν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ οὐσιώδους ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν, πρὸς συμπερίληψιν τῶν κυριωτάτων νοημάτων τοῦ ἀναγνώσματος καὶ σύλληψιν τῆς κυρίας ιδέας αὐτοῦ.

γ) Πραγματολογικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἀναγνώσμάτων πρὸς ἀποσαφήνισιν, συναγωγὴν καὶ ταξινόμησιν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπαντωμένων χαρακτηριστικῶν τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

δ) Λογοτεχνικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἀναγιγνωσκομένων στρέφομένη περὶ τὴν στοιχειώδη ἀνάλυσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῶν ἡρώων τοῦ ἀναγνώσματος, τῶν σκέψεων, τῶν προθέσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν των, τὴν ἐνδεχομένην σύναψιν πραγματικῶν καὶ φανταστικῶν στοιχείων, τὴν ἐνσυνείδητον ἐργασίαν τοῦ λογοτέχνου διὰ τὴν γλωσσικὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐκτιθεμένων ἐν τῷ ἀναγνώσματι γενικῶν ιδεῶν, τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, τὸ ὕφος καὶ τὴν φραστικὴν κατασκευὴν.

Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ὀφείλει ἡ στοιχειώδης αὕτη ἐπεξεργασία νὰ μεταπίπτῃ εἰς γύμνασμα σχηματοποιημένης καὶ τυπικῆς ἀπαριθμήσεως καλογολικῶν στοιχείων ἢ εἰς ἐξεζητημένην ἠθικολογίαν.

Εἰς τὰ ποιήματα εἶναι ἐπιβλαβὴς ἡ ὑπερανATOMIA μὲ τὰς ἀτέρμονας αἰσθητικῆς φύσεως παρατηρήσεις καὶ τὴν ἐξαντλητικὴν ἀνάλυσιν, ἡ ὁποία θολώνει τὴν παραστατικὴν σαφήνειαν τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

Σύντομοι πληροφoρίαι ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν διδασκομένων περὶ τῶν κυριωτέρων μορφῶν τοῦ πεζοῦ λόγου, παραμυθιοῦ, διηγήσεως, περιγραφῆς καὶ περὶ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τῆς ἐντέχνου καὶ τῆς δημῶδους.

Στοιχειώδεις γνώσεις στιχοιργικῆς καὶ μετρικῆς, στίχοι, στροφή, συνήχησις, ὁμοιοκαταληξία, δεκαπεντασύλλαβος, ἱαμβικὰ καὶ τροχαϊκὰ μέτρα, τομή, χασμῶ-δία, συνίζησις.

Σύντομοι πληροφoρίαι περὶ τοῦ βίου τῶν συγγραφέων τῶν ἀναγιγνωσκομένων ἔργων.

3) **Προφορικαὶ ἀσκήσεις:** Διόρθωσις ἀτομικῶν ἐλαττωμάτων τῶν μαθη-

τὴν ὁποῖαν ζῇ ἡ μνήμη εὐγενῶν μορφῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἐκφράζονται τὰ ἰδεώδη τῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀξίων πεζογραφημάτων τῆς ἀντιστοίχου περιόδου.

Συγγραφεῖς: Ἐνδεικτικῶς ἀναφερόμενοι. Ἀκριτικὸς κύκλος, δημώδης καὶ λόγιος, δημῶδεις θρήνοι διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Φλογέρα τοῦ Βασιλεῖα Κ. Παλαμᾶ, Κρυστάλλης, Βιζυηνός, Πολέμης, Δροσίνης. Ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ Κ. Παπαρρηγόπουλον, Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Κ. Ἀμαντον. Διηγήματα θεησκευτικοῦ περιεχομένου ἀπὸ Παπαδιαμάντην καὶ Μωραΐτιδην. Ἀλ. Ραγκαβῆ Ἀδθέντης τοῦ Μωρέως, Σπυρ. Ζαμπελίου Κρητικοὶ γάμοι. Ἱστορικαὶ περιγραφαὶ ἀπὸ τοῦς ἀπελευθερωτικοῦς ἀγῶνας τοῦ Κ' αἰῶνος. Λαογραφικὰ κείμενα ἐκ τῶν παροιμιῶν καὶ παραδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ λαογραφικὰ θέματα ἐκ τῶν Συμμεϊκτων Ν. Πολίτου.

2) **Ἐπεξεργασία τῶν κειμένων:** Γλωσσική, λογική, πραγματολογική καὶ λογοτεχνική ἐπεξεργασία, ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει.

3) **Προφορικαὶ ἀσκήσεις:** Ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει καὶ προσέτι ἄσκησις εἰς τὴν περιληπτικὴν ἀπόδοσιν ἐν τῇ τάξει τοῦ περιεχομένου λογοτεχνήματος ἀναγνωσθέντος κατ' οἶκον ὑπὸ τῶν μαθητῶν, εἰς τρόπον ὥστε οἱ μὲν λογοδοτοῦντες νὰ ἐξοικειοῦνται εἰς εὐχερῆ καὶ ὀρθὴν διατύπωσιν τῶν νοημάτων, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς ἐξοικείωσιν πρὸς προβολὴν ἑρωτήσεων καὶ πρὸς ὁμαλὴν καὶ κοσμίαν διεξαγωγὴν τῆς συζητήσεως ἐν ὅψει ἐπιτεύξεως τῆς τελικῆς ἐπιδιώξεως.

Ἐπίσης λαογραφικαὶ παρατηρήσεις.

4) **Γραπτὰ ἀσκήσεις:** Γραπτὰ ἀσκήσεις ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει καὶ προσέτι ἐξάσκησις τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἀνάλυσιν ἐκλεκτῶν συνθέτων προτάσεων ἀναγνωσθέντος κειμένου εἰς ἀπλὰς καὶ εἰς σύνθεσιν ἀπλῶν προτάσεων εἰς συνθέτους. Εἰς μετατροπὴν προτάσεων εὐθέως λόγου εἰς πλάγιον καὶ πλαγίου εἰς εὐθύν, χωρὶς νὰ παραβλάπτεται ἡ ἐκφραστικὴ δύναμις τοῦ λόγου. Ἐξάσκησις τῶν μαθητῶν πρὸς σύνθεσιν ὀλιγοστίχων ποιημάτων εἰς δεκαπεντασλλάβους.

Αὐστηρὸς ἑλεγχὸς τῆς ἐκφράσεως τῶν μαθητῶν πρὸς ἔθισμόν αὐτῶν εἰς τὴν κυριολεξίαν, τὴν πυκνὴν διατύπωσιν τῶν νοημάτων καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν πλεονασμῶν καὶ ἐπαναλήψεων.

5) **Γραφὴ ἐκθέσεων:** Ἐν τῷ σχολείῳ μιᾶς κατὰ μῆνα εἰς διάστημα μιᾶς διδακτικῆς ὥρας ἐπὶ θεμάτων ὁμοίων πρὸς τὰ ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος θὰ γραφῶσιν ὀλιγώτεροι τῶν ἐννέα ἐκθέσεων.

6) **Γλωσσικὴ διδασκαλία καὶ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις, Γραμματικὴ:** Ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ σημασία τῶν ῥηματικῶν τύπων εἰς τὸν γραπτὸν καὶ προφορικὸν λόγον (χρόνοι, ἐγκλίσεις, μετοχαί). Ἀντιπαραβολὴ τούτων πρὸς τὸ τυπικὸν τῆς ἀρχαίας.

Συντακτικόν: Ἡ ἐκφορὰ τῶν κυρίων καὶ τῶν δευτερευουσῶν προτάσεων. Παρατακτικὴ καὶ ὕποτακτικὴ σύνταξις. Χρῆσις τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τῶν συνδέσμων κατὰ τὴν ἐκφορὰν τῶν προτάσεων. Ἡ θέσις τῶν προτάσεων ἐν τῇ περιόδῳ.

Λεξιλόγιον: Ἐπέκτασις τοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ. Εἰδικὴ χρῆσις τῶν λέξεων ἀναλόγως τῶν ἐκφραστικῶν σκοπῶν. Αἱ ἐτυμολογικαὶ καταλήξεις καὶ ἡ εὐχέρεια δημιουργίας νέων λέξεων. Αἱ σύνθετοι λέξεις. Τεχνικοὶ ὅροι εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν, τὰς τέχνας καὶ τὰ ἐπαγγέλματα. Ἐτυμολογικὴ καὶ σημασιολογικὴ διερεύνησις τῶν λέξεων ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει.

Γλωσσικαὶ ἀσκήσεις: Ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει. Χρῆσις λεξικοῦ.

ΤΑΞΙΣ Γ'

1. **Κείμενα:** Ἀνάγνωσις ἐκ συλλογῆς ἀναγνωσμάτων ἢ καὶ ἐκ καταλλήλων βιβλίων διαφόρων αὐτοτελῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἀνωτέρου πνευματικοῦ

περιεχομένου τεμαχίων, ἰδίᾳ ἐκτενεστέρων διηγημάτων καὶ ἄλλων εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου, ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων καὶ ὑποδειγματικωτέρων τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τῶν ἀνταποκρινομένων πρὸς τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως ταύτης καὶ ἀναφερομένων οὐχὶ τόσον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διερεύνησιν καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν.

Τὰ διδόμενα τεμάχια διακρινόμενα διὰ τὴν ἐσωτερικότητά των θὰ ἀναφέρονται ἰδιαίτερος εἰς τὰς πολυπλεύρους προσπαθείας τοῦ ἔθνους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του καὶ εἰς τὰς πολιτιστικὰς του ἐκδηλώσεις, τὰ ἥθη, τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον, τὴν τεχνικὴν καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα καὶ θὰ προβάλλουν μορφὰς ἡρωϊκὰς πληρεῖς ἀκτινοβολίας, καὶ πρότυπα σκέψεως καὶ δράσεως κατάλληλα πρὸς ὑποβοήθησιν τοῦ μαθητοῦ πρὸς διαμόρφωσιν Ἑλληνοπρεποῦς βιοθεωρίας.

Λίαν κατάλληλα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποσπάσματα δύνανται νὰ ληφθοῦν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἐθνικῶν πνευματικῶν μορφῶν Φραγκίσκου Σκούφου, Ἡλ. Μηνιάτη, Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Κ. Παπαρρηγοπούλου, τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν, ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀπὸ τῶν ἐξοχώτερον πεζογράφων τῆς Νέας Ἑλλάδος Ἀλέξ. Παπαδιαμάντην (Γυφτοπούλα καὶ ἄλλα). Ἐπίσης ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Καρκαβίτσα, Μητσάκη καὶ Δροσίνῃ καὶ περιγραφὰ ἀπὸ τὸ σχετιζόμενον πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἔργον τοῦ Σπ. Μελά. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν πρὸς Εὐτρόπιον λόγον τοῦ Χρυσόστομου. Τῶν ὀνομάτων τούτων ἡ ἀναγραφὴ εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικὴ. Τὰ ἔργα σκόπιμον εἶναι νὰ ἔχουν ἀντιστοιχίαν τινὰ πρὸς τὴν ἐν τῇ τάξει διδασκόμενῃ ἱστορικὴν ὕλην. Ὅπου τὸ διδασκόμενον ἔργον εἶναι ἀποσπασματικόν, σκόπιμος εἶναι ἡ ὁλοκλήρωσις του διὰ τῆς κατ' ἰδίαν ἀναγνώσεως. Ποιήματα λαϊκὰ καὶ ἐντεχνα μὲ εὐρείαν ἐκπροσώπησιν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορικὴν μνήμην τοῦ ἔθνους καὶ δὴ καὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν δημῶδων θρήνων καὶ ἄλλων στιχουργημάτων, καὶ τῶν ἀξίων λαϊκῶν καὶ ἐντέχνων δημιουργημάτων τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου, οἷον ἀποσπάσματα ἐπὶ τὸν Ἑρωτόκριτον, τὴν Θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ, δείγματα ἀπὸ τὰ Ἀνθὴ Εὐλαβείας τοῦ Φλαγγινιανοῦ Φροντιστηρίου καὶ ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ Μεγάλα Χρόνια τοῦ Βλαχογιάννη. Δείγματα ἐκ τῆς ποιητικῆς δημιουργίας τοῦ Ἑθνικοῦ μας ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ (Ὕμνος ὀλόκληρος, Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι κ.λ.π.), τῶν μεγαλυτέρων μας ποιητῶν, Ἀνδρέα Κάλβου (Ὡδὴ εἰς Ἱερολοχίτας, εἰς τὰ Ψαρά κ.λ.π.) Ἀριστ. Βαλαωρίτη (Ἀθαν. Διάκος καὶ Κυρὰ Φροσύνη), Κωστῆ Παλαμᾶ, Μαβίλη, Μαρκορᾶ καὶ ἀποσπάσματα τοῦ δράματος Παπαφλέσσας τοῦ Σπ. Μελά.

2. **Ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου:** Γλωσσική, λογική, πραγματολογική καὶ λογοτεχνική ἐπεξεργασία ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει. Ἐκτενέστεραι γραμματολογικαὶ πληροφορίες περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἐν τῷ συνόλῳ τῆς καὶ περὶ τῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου καὶ ἰδιαίτερος τοῦ δημῶδους ἱστορικὰ, ἀκριτικὰ, κλέφτικα, παραλογαί, τῆς ξενιτειᾶς, μοιρολόγια, διαλεκτικὰ Ποντιακά, Κυπριακά, ἐντεχνα ἐπικά, λυρικά κ.λ.π. Στιχουργικαὶ πληροφορίες περὶ ἐνδεκασλλάβου, στροφῶν καὶ σονέτου.

3. **Προφορικαὶ ἀσκήσεις:** Ὡς ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει. Ὅπως ἰδιαίτερα προσοχὴ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ οὐσιώδους ἀπὸ τῶν δευτερευόντων, εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ καλαίσθητον προφοράν, εἰς τὴν λεκτικῶς ἐπιμελεμένην καὶ νοηματικῶς σαφῆ, ἀκριβῆ καὶ πλήρῃ διατύπωσιν τῶν διανοημάτων, εἰς τὴν ἥρεμον, ἀνεκτικὴν καὶ κοσμίαν συμμετοχὴν εἰς τὰς ὁμαδικὰς συζητήσεις καὶ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν κασμίαν τῆς εὐπρεποῦς καὶ καρποφόρου συζητήσεως. Ἐξοικείωσις εἰς τὸ βραχυλογικόν τῆς εὐπρεποῦς καὶ καρποφόρου συζητήσεως τῶν δισταγμῶν, τῶν ἐνδείξεων ἀπαρεκῶς ἐκφράζεσθαι, εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν δισταγμῶν, τῶν ἐνδείξεων ἀπαρεκῶς ἐκφράζεσθαι, εἰς τὴν ἀτόπων χειρονομιῶν ἐν τῇ ὁμίλῃ. Ἀσκήσις εἰς τὴν κατάρτισιν σκέιας καὶ τῶν ἀτόπων χειρονομιῶν ἐν τῇ ὁμίλῃ. Ἀσκήσις εἰς τὴν κατάρτισιν ἀπλῶν προσφωνήσεων διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων λέξεων, τῆς συναρμογῆς

τῶν ἀπαραιτήτων νοημάτων τῆς προφορᾶς, τῆς γενικῆς στάσεως καὶ τῶν ὁμιλητικῶν κινήσεων. Ἀπομνημόνευσις πέντε τοῦλάχιστον ἐκλεκτῶν ποιημάτων, ἵνα μεταβληθοῦν εἰς πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ μαθητοῦ.

4. *Γραπταὶ ἀσκήσεις*: Ὡς εἰς τὰς προηγουμένας τάξεις καὶ ἐπὶ πλέον κατάρτισις συλλογῆς εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων. Προσπάθειαι τῶν μαθητῶν πρὸς σύνθεσιν ἀπλῶν ὀλιγοστίχων ποιημάτων εἰς δεκαπεντασυλλαβούς στίχους.

5. *Γραφὴ ἐκθέσεων*: Ἐν τῷ σχολείῳ μιᾷ κατὰ μῆνα γραφομένης εἰς χρονικὸν διάστημα 1-2 διδακτικῶν ὥρῶν καὶ διορθουμένης ἐντὸς 2-3 ἡμερῶν. Αἱ ἐκθέσεις θὰ ἀναφέρονται εἰς εἰκόνας τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Περιγραφαὶ συμβάντων, χαρακτηριστικαὶ στιγμαὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐξεικονίσεις βιωμάτων, κοινωνικῶν γεγονότων, ἀντικείμενα προκαλέσαντα ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, ἐντυπώσεις ἐκ τῆς ζωῆς, τῆς ἐργασίας, ἐκ τῆς παρατηρήσεως ἀνθρώπων, ζώων, τοπίων, καταστημάτων, ἐγκαταστάσεων μεγάλων τεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἔργων, ἐξ ἐκδρομῶν, ταξιδίων καὶ ἐπισκέψεων, περιγραφαὶ ζωγραφικῶν πινάκων, ἐπιστολαί, δημόσια ἔγγραφα, χαρακτηρισμοί.

6. *Γλωσσικὴ διδασκαλία καὶ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις*. *Γραμματικὴ*: Ἀνακεφαλαιωτικὴ συστηματοποίησις τῶν διδασχθέντων εἰς τὰς δύο προηγουμένας τάξεις. Συνειδητοποίησις τῶν τύπων ἀναλόγως τῆς χρήσεως αὐτῶν εἰς τὰ διάφορα εἶδη τοῦ λόγου.

Συντακτικόν: Χρῆσις τῶν προθέσεων. Διάφορα εἶδη ἐκφράσεων (συναίσθηματικὴ καὶ πραγματολογικὴ ἐκφρασις). Τὰ ἀπλούστατα σχήματα λόγου, μεταφορά, παρομοιώσεις, σύγκρισις. Εὐθύς καὶ πλάγιος λόγος. Ὑφος παραστατικόν καὶ ὕφος περιοδολογικόν. Σύγκρισις τῆς δι' ἐννοιῶν καθημερινῆς ὁμιλίας ἐκφράσεως καὶ τῆς δι' ἀντιστοίχων ἐξηρμένων ἐκφράσεων. Ὁ τόνος τῆς προτάσεως. Ἡ ἀρμονικὴ ἐκ προτάσεων συγκρότησις τῆς περιόδου.

Λεξιλόγιον: Ἐπισκόπησις τοῦ λεξιλογίου τῶν διδασκομένων κειμένων. Λέξεις ἀρχαϊκαί, λέξεις νεωτερικαί, λέξεις καὶ φράσεις χρησιμοποιούμεναι εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸν προφορικὸν λόγον, λέξεις πολὺχρηστοὶ καὶ εἰδικευμένοι. Λέξεις μὲ ἀσαφὲς ἐννοιολογικὸν περιεχόμενον. Λέξεις χρησιμοποιούμεναι ἀκαίρως καὶ ἐπικαίρως.

Γλωσσικαὶ ἀσκήσεις: Κατάρτισις πινάκος λέξεων διατηρουσῶν τὴν ἀρχικὴν τῶν σημασίαν καὶ χρησιμοποιουμένων μὲ μεταφορικὴν σημασίαν. Ἀναγνώρισις τῆς χρήσεως σχημάτων ἐν τῷ λόγῳ εἰς τὰ διδασκόμενα κείμενα. Μετατροπαὶ πλάγιου λόγου εἰς εὐθὺν καὶ τάνάπαλιν. Ἐναλλαγὴ παρατακτικοῦ ὕφους καὶ ὑποτακτικοῦ. Σχέδιον κατανομῆς ὕλης πρὸς ἐκφρασιν εἰς περιόδους. Περιληπτικὴ ἐκφρασις τοῦ νοήματος κειμένου. Διάκρισις διαθρώσεως κειμένων.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤὴν ΚΥΠΡΟ *

Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ μας τώρα καλοῦνται βασικά ν' ἀναπληρώσουν τὰ μοιραῖα κενὰ ἐργασίας καὶ πειθαρχίας ποὺ ἄφησε πίσω τῆς ἡ ἀπηνῆς δίωξη τῆς παιδείας ἀπὸ μέρους τῶν ἀποικιοκρατῶν, ἰδιαίτερα κατὰ τὰ χρόνια τοῦ Ἀγῶνα. Εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ τότε Κυβέρνηση, ποὺ μὲ κατάπληκτα μάτια ἔβλεπε τὸ Κυπρίοπουλο νὰ ἀναδύεται ἀληθινὸς ἡμίθεος μέσ' ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ φωτιὰ καὶ ν' ἀνέρχεται περήφανο, στὸ πρόσωπο τοῦ Παλληκαρίδου, τὴν ἀγχόνῃ, εἶχε κυριολεκτικὰ ξεσπαθώσει σὲ βάρος τῶν σχολείων ποὺ μὲ τρόπο ἀληθινὰ κωμικὸ βάλθηκε νὰ ξεκληρίσῃ. Ἀπέλυσε καθηγητὲς καὶ δασκάλους, φυλάκισεν ὅσους χώρεσαν τὰ μπουτρούμια τῆς, ἔκλεισε ὅσα σχολεῖα μπόρεσε, καὶ προκήρυξε τὸ παιδί — ἀγόρι ἢ κορίτσι — ἀπὸ πέντε χρόνων κι' ἀπάνω, σὰν τὸν πῖθ θανάσιμο ἐχθρὸ τῆς — ἐξαπολύοντας ἐναντίον τοῦ ὅ,τι ἡ μεγαλοφάνταστη στρατηγικὴ τῆς ἐσοφίζετο κι' ὅ,τι φονικὸ μέσο ἡ ἐξοντωτικὴ τῆς ἐκστρατεία διέθετε. Καὶ τὸ παιδί, ποὺ πύρωνε τὸ χρέος τῆς λευτεριάς, ἔπρεπε νὰ ἀμυνθῇ καὶ νὰ νικήσῃ — γι' αὐτὸ, ὅμως, κι' ἔπρεπε νὰ παρατήσῃ τὰ ἀναγνωστικά καὶ τὰ μολύβια του, νὰ κατὰλύσῃ τὴ σχολικὴ πειθαρχία καὶ, πειθαρχώντας στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας, ν' ἀναλάβῃ μόνον τὶς προσωπικὰς εὐθύνες του.

Αὐτὸ τὸ παιδί ἔχομε σήμερα στὰ σχολεῖα μας — ποὺ πότε μὲ τὴ δίκαιη περηφάνια του γιὰ ὅ,τι πρόσφερε, πότε μὲ τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς του, καὶ πότε σωματικὰ ἀκρωτηριασμένο κι' ἀληθινὸ ράκος ὑγείας ἀπὸ τὶς κακώσεις καὶ τὶς κακουχίες προκαλεῖ διαρκῶς τὸν ἐκπαιδευτικὸ σὲ προσεκτικὸ χειρισμὸ καὶ σὲ διαρκῇ ἐπαγρύπνηση πάνω ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ τὸ βοηθήσῃ νὰ προσαρμοσθῇ στὴν ὀμαλὴ σχολικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ δουλειά. Μποροῦ νὰ βεβαιώσω πὺς σημειώθηκε σημαντικὴ πρόοδος ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀφοῦ, ἄλλωστε, καμιά σοβαρὴ ἀνωμαλία δὲ σημειώθηκε στὰ σχολεῖα μας ἀπὸ τὴν 1 Μαΐου 1959 κι' ἐδῶ. Θάλεγα, μάλιστα, πὺς τὸ Κυπρίοπουλο, ἥρωας καὶ στὸν καινούργιο αὐτὸν ἀγῶνα προσαρμογῆς, ὅχι μονάχα διέψευσε πολλοὺς φόβους μας, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλά, ὅπως καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασι, μᾶς ξεπέρασε. Ὅμως, τὸ πρόβλημα ὑφίσταται, καὶ δὴ μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων παιδιῶν, ποὺ διατηροῦν ὥρες-ὥρες κάπως πικρὴ καχυποψία. Ἐθισμένα νὰ ὑποπτεύωνται καὶ νὰ ἀντιδροῦν δυσκολεύονται νὰ λύσουν τὴν καρδιά τους καὶ νὰ χαροῦν τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐργασίαν τους. Κι' ἀκόμα, εἶναι καὶ τὰ ἄλλα ποὺ ἔχουν ἤδη διακόψει τὴ φοίτησιν ἢ κι' ἀποφοιτήσῃ, ποὺ δὲν μᾶς ἀπαλλάσουν, φυσικά, εὐθυνῶν γιὰ μιὰ στοργικὴ παρακολούθησιν καὶ φωτισμένη φροντίδα κάποιου εἶδους ἐπαναπροσέγγισής τους.

Σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀγῶνος τίθεται κι' ἕνα ἄλλο πολὺ βασικώτερης κι' εὐρύτερης σημασίας πρόβλημα — τὸ πὺς νὰ μπορέσωμε ν' ἀξιολογήσωμε σὲ συγκεκριμένο πολιτιστικὸ δεδομένο καὶ παιδευτικὸ ἔρεισμα τὸν θρύλο τοῦ 1955. Ἡ σχετικὴ ὑποχρέωσις εἶναι γιὰ μᾶς καὶ μοναδικὴ εὐκαιρία — ἀφοῦ ἤλθεν ἡ ἱστορία τοῦ Κυπριακοῦ Σηκιμοῦ ν' ἀναπληρώσῃ μέσα μας ὅ,τι ὡς προχθὲς ἀκόμη ἀναζητούσαμε μὲ τὰ παιδιὰ μας, θεωρητικὰ μονάχα, στὸν ἔξω ἀπὸ τὸ νησί μας σύγχρονο ἑλληνικὸ ἱστορικὸ χῶρο. Ὁ Ἀγῶνας, ποὺ μετακίνησεν ὀριστικὰ τὸ ἠθικὸ σύμπλεγμα, ἦταν, γιὰ ὅσους ἔχουν συνείδησιν καὶ μάτια, μιὰ ἀνάγκη. Ἀλλὰ μεγαλύτερη ἀνάγκη ἀποβαίνει σήμερον νὰ μετουσιωθῇ ἡ παράδοσις τοῦ Ἀγῶνα σὲ μόνιμο συντελεστὴ φρονηματισμοῦ καὶ προκοπῆς. Ἄν ἡ ἀνάμνησις τοῦ 1955, τοῦ τόσο διασπόμενου ἀπὸ κάθε λογῆς ἀσπόνδους φίλους μας, ἀφεθῇ νὰ ἐκφυλισθῇ σὲ πανηγυρικὸς, δὲν πρόκειται ἀπλῶς νὰ ἀπολέσωμεν ἕνα ἀληθινὸ δῶρο Θεοῦ — θὰ περιπέσωμε σὲ πολὺ σοβαροὺς κινδύνους. Ἡ ἀξιοποίησις, βέβαια, αὐτῆς ποὺ δὲν πρέπει ν' ἀπομονωθῇ ἐναντι τῶν πεπρωμένων τοῦ λαοῦ μας, ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ μέσα στὰ εὐρύτερα πλαίσια τῆς ἑλληνικῆς παράδοσις — κι' ὅχι μόνον ἀπὸ πλευρᾶς Κυπριακῆς. Καὶ γιὰ τὸ 55

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος μας, σελ. 121.

είναι ζυμωμένο με την ελληνική πείρα και γεγονός ευρύτερης εθνικής σημασίας, και γιατί, απλούστατα, ο Κύπριος έχει ανάγκη να πιστέψει πως αυτό που έστησε σαν όρόσημο με το αίμα του το ζει σήμερα δλόκληρο το Έθνος σαν κανόνα ήθικης αναμέτρησης.

Να μου επιτραπεί, παρακαλώ, να εξομολογηθώ πως σ' όλα τα χρόνια της μαθητικής και διδασκαλικής μου ζωής έζησα (όλοι το ζήσαμε) με το πάντα αναπάντητο παράπονο: μά γιατί η Κύπρος ν' απουσιάζει συστηματικά από τα διαβάσματά μας (αναγνωστικά, νεοελληνικά, αναγνώσματα, ιστορία) του Δημοτικού και του Γυμνασίου; Άς προσεχτή πως δεν ήταν και δεν είναι μόνον η συναισθηματική άποψη που ένοχλει είναι κι' η λογική άπορία που δεν μπορεί να δικαιολογήσει την παραγνώριση μιας ολοφάνερης παιδευτικής κι' εθνικής σκοπιμότητας. Ο μαθητής της Κύπρου δεν μπορεί, άσφαλώς, να μένει με την εντύπωση της μόνωσης και της ήσσονος εθνικής τοποθέτησης από τον τρόπο των σχολικών του βιβλίων — αλλά και το ελληνόπουλο της κυρίως Ελλάδος δεν είναι νοητό να τηρήται παντελώς ξένο προς μια προσφορά και μια όμορφιά που του ανήκει και του χρειάζεται.

Η Κύπρος, ένα από τα όμορφότερα ελληνικά νησιά, διαθέτει ενδιαφέρουσα και χρήσιμη πνευματική παράδοση, άπώτερη και νεώτερη, που, ως τώρα, από τον τρόπο διάρθρωσης της ύλης και των βιβλίων, η Έκπαίδευση στην Ελλάδα άγνοούσε και τα δικα μας σχολεία δεν μπορούσαν να αξιοποιήσουν. Κι' έτσι σταθερά άπωθείτο προς το περιθώριο μια πλευρά του εθνικού μας βίου — που, αν μή τι άλλο, είχε την ιδιοτυπία της άκριτικής ιδιότητας και της σταθερής δοκιμασίας.

Γενικά το θέμα των σχέσεων μας με το Κέντρο προβάλλει τη στιγμή αυτή πολύ έντονα και πολύ κρίσιμα. Δε θα μιλήσω για το περιεχόμενο των ευρύτερων πολιτιστικών μας σχέσεων (με δυσφορία χρησιμοποιώ τον όρο «σχέσεις», γιατί πιστεύω πως το θέμα των υποχρεώσεων που ανακύπτουν από την έγνοια του εθνικού αύριο θάπρεπε να καθορίζονται πολύ διαφορετικά), ούτε και νομίζω χρειάζεται να εξηγήσω ότι ειδικοί όροι που, ήδη αναφέραμε, καθιστούν την Κύπρο ένα είδος διεθνούς πνευματικής αγοράς που άντανακλά την όποια τυχόν πρόχειρη ή πενιχρήν έλλαδική προβολή σαν έκκληρη δοκιμασία συνείδησης και πίστης. Θα έπιστημάνω μονάχα, στον τομέα των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων, τη δυσκολία που άπορρέει από την ανάγκη να διατηρήσουμε, από τη μία, ταυτότητα γραμμής με την εκπαιδευτική πραγματικότητα του Κέντρου κι' από την άλλη, ν' ανταποκριθούμε στις ειδικές περιστάσεις του τόπου μας. Όσο άπλο κι' αν φαίνεται, το θέμα έχει πολλές πλευρές και δεν επιδέχεται άπλη λύση. Γιατί η παραμικρή στραβοτιμονιά μπορεί άργότερα ν' άποδειχθή καταστροφική. Θα ήταν, πράγματι, άδιανόητες τυχόν προσαρμογές, όσοδήποτε καλοπροαίρετες, που θα δημιουργούσαν προϋποθέσεις διαφοροποίησης των προσανατολισμών μας στην Έκπαίδευση. Βέβαια, σε ζητήματα όργανωτικά, μεθόδων ή και τύπων σχολείων, μπορούμε να πειραματιζόμαστε όχι μονάχα χωρίς κίνδυνο αλλά, ίσως, κι' έποικοδομητικά και για τα δύο μέρη. Άλλά υπάρχουν και μερικά άλλα ζητήματα για τα όποια βρισκόμαστε ακόμη στο έπίπεδο της διερεύνησης. Ένας μόνιμος διάλογος μεταξύ Κέντρου και Κύπρου, σε κάποιο μικτό συμβούλιο, πιθανό να υποβοηθήσει την κατάσταση και νάνοιγε όφελιμες προοπτικές. Όπως, άσφαλώς, πρέπει να προσδοκάται κι' από το Συνέδριο Παιδαγωγικών Άκαδημιών που πρόκειται να συνέλθω σε λίγες μέρες στη Λευκωσία, κι' άπ' όποια άλλα κοινά εκπαιδευτικά συνέδρια, καλά προγραμματισμένα, που θα χρειαστή να έπακολουθήσουν — καθώς κι' από την έπικείμενη Κάθοδο της Συμβουλευτικής Έκπαιδευτικής Έπιτροπής και τη μελετώμενη άνταλλαγή σπουδαστών (γιατί όχι και καθηγητών;) των Παιδαγωγικών Άκαδημιών και μαθητικών έκδρομικών ομάδων. Όστόσο, δεν νομίζω πως παράλκει να ύπομνησθώ έδώ η ανάγκη α) να διατηρηθούν σταθερά οι ευκαιρίες για διάφορες μετεκπαιδεύσεις στην Ελλάδα, β) να διευρυνθώ το σχέδιο καθόδου για σειρές μαθημάτων και φροντιστηρίων διακεκριμένων έλλαδικών εκπαιδευτικών στην Κύπρο,

γ) να γίνουν οι άναγκαίες διευθετήσεις για την πλατεία είσαγωγή και την με προσιτές τιμές κυκλοφορία στην Κύπρο του καλού ελληνικού έντύπου, που, ως ένα σημείο, εξακολουθεί να είναι μάλλον είδος πολυτελείας για το εύρύ κοινό και κόσμημα προθηκών βιβλιοπωλείων¹, δ) να ιδρυθώ στην Κύπρο ένα άκτινοβόλο Νεοελληνικό Πνευματικό Κέντρο που διαρκώς να γονιμοποιή την εκπαιδευτική και την ευρύτερη πολιτιστική έπαφή. Το τελευταίο αυτό θα άποκαθιστούσε, με τον καιρό, στη συνείδηση του σχολείου και του μέσου άνθρώπου μόνιμη και ουσιαστική την παρουσία της εθνικής πνευματικής ήγεςίας — κι' η Κύπρος, που, σήμερα για λόγους πολλούς, περνά και κρίση πνευματική ήγεςίας, έχει ανάγκη, μέσα στα πλαίσια των γενικώτερων προσανατολισμών της, να διευρύνει τη δική της πνευματική ήγεςία σ' όλο το πλάτος της σύγχρονης ελληνικής πνευματικής ήγεςίας.

Άλλά, για ναρθούμε και στις πιο πεζές άνάγκες της παιδείας μας, δεν πρέπει να προσπεράσουμε άπαρατήρητο το οικονομικό καθεστώς των σχολείων μας. Η συντήρησή τους άνήκει σήμερα στην Κοινοτική Συνέλευση που, έπί του παρόντος, μόλις έπαρκεί οικονομικά για την αντιμετώπιση της Στοιχειώδους, των Τεχνικών Σχολών και της Παιδαγωγικής Άκαδημίας. Η Μέση Παιδεία, που άπ'ό πάντα στήριζεν η άτομική πρωτοβουλία και τα έκτακτα έκκλησιαστικά και έλλαδικά βοηθήματα, εξακολουθεί να δοκιμάζεται σκληρά και μαζί ο φορολογούμενος γονιός, στον όποιο, συχνά, η έξάχρονη φοίτηση του παιδιού του στο γυμνάσιο στοιχίζει όσα θα του στοιχίζαν κι' οι μεταγυμνασιακές σπουδές στην Άθήνα.

Άσφαλώς δε με το οικονομικό θέμα σχετίζονται στενά κι' άλλα δύο προβλήματα — το της άναδιοργάνωσης κι' επέκτασης των σχολείων μας και το της πάντα έκκρεμύσης ύποχρεωτικής έκπαιδευσης.

Άρχισα με την πρόθεση να τοποθετήσω τα προβλήματα της ελληνικής παιδείας στην Κύπρο και φοβάμαι πως δεν μπόρεσα να διευκρινίσω ούτε όσα, ούτε όποια κι' όπως έπρεπε. Το γεγονός είναι πως το ξεκίνημα μας, με πολλή πνοή και εύγενείς φιλοδοξίες, αντιμετώπιζε σοβαρές αντίξοότητες — που ίσως να το άνάτρεπαν, αν έλειπεν η άνεπίσημη κι' έπίσημη συναντίληψη κι' άγρυπνη ότοργή και συμπάσταση του Κέντρου. Τον τελευταίο καιρό τη ζήσαμε με τόση άνακούφιση, τόση συγκίνηση... Μήπως, άλλωστε, δεν είναι αυτή η μέριμνα (που δεν ήταν μόνο οικονομική) που στάθηκε δίπλα μας και στα χρόνια της άποικιοκρατίας; Ένας Θεός ξέρει ποιά ήταν η ιστορική σημασία της άμυνας των γυμνασίων μας, που συνδέονταν άπ' ευθείας με το Σεβαστό Υπουργείο Έθνικής Παιδείας, για την όλη ύπόθεση της ελληνικής μας παιδείας. Δεν ήταν μόνο η έντονη άρνηση στα Κυβερνητικά σχέδια — ήταν κι' η έντονη θέση δημιουργικής έργασίας κι' ύγιους γραμμής που άνάγκαζε το Γραφείο Παιδείας συχνά να παρακολουθώ με τα μέτρα του παρό να κατευθύνει.

Στη Μητέρα Πατρίδα χρωστάμε την εύγνωμοσύνη μας. Πολύ περισσότερο γιατί ξέρομε σήμερα πως αυτή τη συμπάστασή της, που αίσθάνεται σαν εύθύνη, διαρκώς την πλαταίνει κι' όλοένα την καθιστά ουσιαστικώτερη. Μπορεί κάποτε να ένοχλούμε με τη σπουδή μας και τις μεμφιμοιρίες μας — μα έπεις είμαστε το κακοπαθισμένο και ταλαιπωρημένο παιδί, κι' έτσι μπορεί καμιά φορά να διατηρούμε το δικαίωμα να δυσαρεστούμε. Δεν πρέπει, όμως, να πικραίνω η στάση μας, γιατί, απλούστατα, δεν πρέπει, δεν συμφέρει να δυσαρεστή το Κέντρο.

Στο μεταξύ γι' αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών μας άναγκών οι άρμόδιοι προωθούν ένα εύρύτατο σχέδιο, που καλύπτει, κατά εκπαιδευτικές περιοχές, την πλήρη άναδιοργάνωση και επέκταση των ύφισταμένων σχολείων, την προώθηση των τεχνικών σχολών και γεωργικών γυμνασίων, την άναδιάρθρωση της Μέσης Έκπαιδευσης,

1. Στην Κύπρο θα είχε τη θέση της μια μεγάλη Έλληνική Βιβλιοθήκη που με τον καιρό να συγκεντρώσει ό,τι άξιο έχει γραφή από Έλληνες κι' ό,τι ενδιαφέρον οι έξνοι έχουν γράψει για την Ελλάδα.

(άνώτερος και κατώτερος κύκλος και διαφοροποίηση τύπων), τη για υποβοήθηση του σχεδίου ανακοπής της αστυφιλίας ίδρυση των αγροτικών δικταταξίων δημοτικών και κατωτέρων επαγγελματικών σχολών, την ενίσχυση των νυκτερινών επιμορφωτικών κέντρων στα χωριά, την οργάνωση νυκτερινών Ίνστιτούτων Ξένων Γλωσσών στις πόλεις κ.λ.π.

Μ' αυτά δουλεύουμε. Και για τους σκοπούς και τις επιδιώξεις, που εισηγήθηκε προσφάτως το νέο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο στην Κοινοτική Συνέλευση.

Στην Κύπρο δεν πάμε να σκηνοθετήσουμε τεχνητή κατάσταση γύρω από το θέμα της εκπαίδευσης και της πνευματικής μας ζωής — γύρω δηλαδή από την υπόθεση της παιδείας μας. Η παράδοσή μας κι' οι φυσικοί προσανατολισμοί μας προσδιώριζαν από πάντα την παιδεία μας — και στα χρόνια τὰ Ἀρχαῖα, και στα Βυζαντινά, και στα υστερότερα Μεσαιωνικά και στον καιρό της Τουρκοκρατίας και της Ἀποικιοκρατίας που επακολούθησαν. Η ιστορία των Ἑλληνικῶν γραμμάτων στην Κύπρο, ζυμωμένη με την ανέκδοτη αξίωση της εθνικής αξιοπρέπειας και τη σταθερή επιδίωξη του ανθρωπισμού, αποτέλεῖ ένα αδιάκοπο δλυμπιακό ἀγώνισμα ἀρετῆς που σὲ καμιά περίπτωση δὲ λύγισε. Συνεπῶς δὲν πρόκειται τώρα νὰ καμφθῇ — ὅσα κι' ἀν-εῖναι τὰ προβλήματα, ὅσες οἱ ἀντιξοότητες. Μᾶς φτερώνει, στὸ κάτω-κάτω, ἡ συναίσθησις, ὅτι ἐμεῖς, λόγω ἀκριβῶς τῆς ἰδιοτυπίας τῆς μοίρας μας και τῆς καίριας ἀκριτικῆς μας τοποθέτησης, εἰμᾶστε ἐπιφορτισμένοι με ἐπαυξημένες ἐθνικὲς εὐθύνες. Νιώθουμε, δηλαδή, πὼς ὁ ἀγῶνας μας δὲν ἀφορᾷ μονάχα τὴ δική μας ἐπιβίωση, ἀλλὰ και τὴν ὑποχρέωση νὰ κρατήσουμε ἀνοιχτὴ γιὰ τὸ Ἔθνος και τὸν Ἀνθρώπο τὴν πύλη τῆς Ἀνατολῆς — ἀνοιχτὴ τὴ θύρα πνευματικῆς συνεννόησης με τὸν πολυδύναμο κόσμο που ἀπὸ Ἀνατολὴ και Νότο μᾶς περιβάλλει — γιὰ γόνιμη πολιτιστικὴ συνεργασία και γιὰ τὴν ἀναγέννηση, που δὲν πρέπει ν' ἀργήσῃ.

Δὲν εἶναι φαντασίωση ὅλα αὐτὰ — εἶναι λόγος που πηγάζει ἀπὸ τὴν ἔλλογη πίστη πὼς μονάχα ἡ ἰδιότυπη, ἐναντι τῆς εὐρύτερης Δυτικῆς δημιουργίας, νεοελληνικὴ προσφορά, ὅσο ταπεινὴ, μπορεῖ νὰ πείσῃ και νὰ ξαναναστήσῃ τὸν Ἀνθρώπο τοῦ δικού μας μεσογειακοῦ γεωγραφικοῦ χώρου τῆς Ἀνατολῆς που αἰῶνες τώρα συνθλίβει ἡ ἀπανθρωπία, που μόνο νὰ τὸν ἐκμεταλλεύεται και νὰ τὸν πλαστογραφῇ συνήθισε. Στὴν Κύπρο, που εἶναι ὁ προκεχωρημένος σταθμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας, ἐπιβάλλεται νὰ κερδίσουμε τὴν Ἑλλάδα στὴν ὑπέρτατη δυνατὴ ἐπίδοσή της. Ἡ Κύπρος πρέπει, συνεπῶς, νὰ ἀποβῇ ὅχι ἀπλῶς μιὰ ζωντανὴ πνευματικὴ ἐπαρχία, μᾶλλον δημιουργικὸ πνευματικὸ Κέντρο — ἕνα ἄλλο ἐθνικὸ Κέντρο — που νὰ ἀκτινοβολῇ υγεία και δύναμη.

Δὲν εἶναι, λοιπόν, μόνο ἡ ἀνησυχία γιὰ τὰ προβλήματα που παρεμβάλλονται, εἶναι κι' ἡ ὑποχρέωση νὰ οἰκοδομήσουμε.

Ὅπως ἡ παράδοσις κι' ἡ μοῖρα μας ἀπὸ πάντα προσδιώρισαν τὴν παιδεία μας κι' ὅπως ἡ παιδεία μας προσδιώρισε τὸν χαρακτήρα τῶν ἀγῶνων τοῦ λαοῦ μας και τοὺς σκοπούς τοῦ πρόσφατου Μεγάλου Ἀγῶνος, που κι' αὐτὸς με τὴ σειρά του σφραγίζει σήμερα τὴ ζωὴ μας, ἔτσι κι' ἡ χειραφετημένη πιά παιδεία μας, μπολιασμένη ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἡρώων και τῶν μαρτύρων μας, προσδιορίζει τὴν πορεία πρὸς τὰ ἀκοίμητα πεπρωμένα μας.

Στὸ μεταξύ γιὰ ἕνα πρᾶγμα μποροῦμε νὰ δώσουμε ἀπόλυτη διαβεβαίωση : Τὴ συνειδηση τῆς ἑλληνικῆς κι' ἀνθρώπινης εὐθύνης μας θὰ τὴν κρατήσουμε ζωντανή, ἔστω κι' ἂν πρόκειται νὰ καταποντισθοῦμε στὸ βυθὸ ὅσο μεγάλου ὠκεανοῦ προβλημάτων και δυσκολιών. Δὲν ζοῦμε και δὲν ἀναπνέουμε παρὰ με τὴν Ἑλλάδα και γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ θὰ πετύχουμε — γιὰτὶ πρέπει νὰ πετύχουμε. Ἡ παιδεία μας, που εἶναι, ἐπαναλαμβάνω, ὁ τρόπος κι' ὁ καημὸς τῆς ζωῆς μας, δὲν θὰ μᾶς προδώσῃ :

Τὴ Λευτεριά, τὴ Λευτεριά, τὴ Λευτεριά ὡς τὰ ὕψη,
τὴ Λευτεριά ὡς τὸ Θάνατο, τὴ Λευτεριά ὡς τὸν Ἀδὴ
κι' ἀπέχει τᾶλλα εἶναι καλά, ἀπάνω ἢ κάτω κόσμος.

ΦΡΙΕΣ ΒΡΑΧΑΣ

ΕΝΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ *

Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1959 με τὰ ἄρθρα 15-18 τὸ Κεντρικὸ Γνωμοδοτικὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀγγλίας ὑπέβαλε στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἕνα Νομοσχέδιο, που μελετοῦσε με λεπτομέρειες τὶς μορφωτικὲς ἀνάγκες τῶν ἐφήβων ἀπὸ 15-18 χρόνων ὅπως και τὰ μέσα τῆς ικανοποίησής τους. Θὰ ἀναδημοσιεύσουμε παρακάτω, κάνοντας τὶς ἀνάλογες τροποποιήσεις, τὴν περίληψη αὐτοῦ τοῦ Νομοσχεδίου, ὅπως τὸ ἔδωκε στὸν ἀριθμὸ 11 τοῦ Δεκεμβρίου 1959 τὸ περιοδικὸ «The Schoolmaster and Woman Teachers Chronicle» (Λονδῖνο).

Τὸ Νομοσχέδιο Crowther, που περιμέναμε ἀπὸ καιρὸ τὴ δημοσίευσή του, συντήρει νὰ ἀνεβάσουμε στὰ 16 χρόνια τὸ ὅριο τῆς υποχρεωτικῆς φοίτησης στὰ 1966, 1967 ἢ 1968. Αὐτὸ τὸ Νομοσχέδιο, που παρουσίασε τὸ Κεντρικὸ Γνωμοδοτικὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀγγλίας, προτείνει ἕνα πρόγραμμα 20 χρόνων γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀγωγῆς τῶν ἐφήβων.

Τὸ Συμβούλιο με τὴν προεδρία τοῦ Sir Geoffrey Crowther ἔκρινε, πὼς δὲ μπορεῖ συνειδητὰ νὰ προτείνῃ παρὰ μονάχα αὐτὴ τὴ λύση «ἂν θέλουμε ἡ ἐθνικὴ ἀγωγή μας νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς αἰῶνα τόσο ἀνήσυχου και τόσο δυναμικοῦ ὅπως εἶναι ὁ δικός μας». Σὰν δικαιολογία γιὰ μιὰ μεταρρύθμιση τόσο τολμηρὴ φέρνει, πὼς ἕνα πρόγραμμα 20 χρόνων γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐκπαίδευσης εἶναι τόσο ἀναγκαῖο και θὰ ἐπρεπε νὰ πραγματοποιηθῇ τόσο, ὅσο και τὰ ἀνάλογα προγράμματα τοῦ συγχρονισμοῦ τῶν σιδηροδρόμων ἢ τῆς παραγωγῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας.

Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Συμβουλίου ἡ οργάνωση τῆς ἀγγλικῆς ἐκπαίδευσης κινδυνεύει νὰ ξεπεραστῇ ἀπὸ τὰ γεγονότα. «Καὶ στὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν, που ἰδιαίτερα ἔχουν τάλεντο — και σ' αὐτὰ τὸ ἀγγλικὸ σύστημα δίνει τὰ καλύτερα ἀποτελέσματα — διαπιστώνουμε μιὰ τεράστια ἀσάφεια τῶν τῶν, που ὀφείλεται στὴν πρόωρη ἐγκατάλειψη τῶν σπουδῶν τυπικῆς μορφῆς». Οἱ νέοι που κάνουν σπουδὲς με τακτικὲς ὥρες ὡς τὴν ἡλικία τῶν 17 και τῶν 20 χρόνων δὲν παρουσιάζουν παρὰ μονάχα τὰ 12% και 6% σχετικὰ με τὸν πληθυσμὸ αὐτῶν τῶν ἡλικιῶν «αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ εἶναι τελείως ἀνεπαρκεῖς».

Τὸ Νομοσχέδιο κάνει πολλὲς ὑποδείξεις τόσο γιὰ τοὺς πρὸς τοὺς προικισμένους (25%) ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῶν Grammar Schools (γυμνασίων κλασικῶν) ὅσο και γιὰ τοὺς συνειδημένους, που εἶναι πολὺ περισσότεροι και που ἀφήνουν τὸ σχολεῖο σὲ μιὰ ἡλικία, κατὰ τὴν ὁποία ἡ φοίτηση παύει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Ἐκεῖνη που ἀδικεῖται περισσότερο, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Συμβουλίου, εἶναι ἡ μεσαία δριὰδα. Αὐτὴ ἀποτελεῖ ἕνα ἀληθινὸ μεταλλεῖο ἀνθρώπινης παραγωγικότητας, που δὲν χρησιμοποιήθηκε ἀκόμα, και θὰ πρέπη νὰ ἐκμεταλλευθοῦμε αὐτὲς τὶς πηγές, ἂν θέλουμε «ἡ χώρα νὰ κρατήσῃ τὴ θέση τῆς ἀνάμεσα στὰ Ἔθνη, που βρίσκονται στὴν πρωτοπορεία τῆς πνευματικῆς και ὀλικῆς προόδου».

* Τὸ κείμενο τοῦτο δημοσιεύεται στὸ Δελτίο Πληροφοριῶν τῆς UNESCO : «L'actualité pédagogique internationale», που ἐκδίδεται στὸ Παρίσι, τεύχος Νοεμβρίου 1960.

Το Συμβούλιο, που επιφορτίστηκε το Μάρτη του 1956 να μελετήσει το πρόβλημα της άγωγής των νέων από 15-18 χρόνων, διατύπωσε υποδείξεις, που ή σειρά τους έχει κάτι το «τρομακτικό» — και αυτό πρέπει να το αναγνωρίσουν πρώτοι αυτοί που τις διατύπωσαν.

Προτείνουν ιδιαίτερα :

1) Την παράταση της υποχρεωτικής φοίτησης: το ανώτατο όριο θα έπρεπε να μετατεθεί στα 16 χρόνια για το 1966, 1967 είτε 1968.

2) Την εφαρμογή στο πιο σύντομο χρονικό διάστημα νομοθετικών μέτρων, ώστε οι μαθητές να μη μπορούν πια να εγκαταλείψουν το σχολείο παρά το Πάσχα είτε τον Ιούλιο (και όχι πια τα Χριστούγεννα).

3) Την σταδιακή εφαρμογή ενός πειραματικού προγράμματος, που θα έχει σκοπό να κάνει, λίγο μετά το 1970, τη φοίτηση σε περιορισμένο χρόνο υποχρεωτική για όλους τους νέους από 16-17 χρόνων, που δεν παίρνουν μόρφωση πλήρη.

4) Στενότερο σύνδεσμο ανάμεσα στη σχολική και μετασχολική εκπαίδευση: την παροχή συμπληρωματικών αναπαύσεων σ' αυτούς, που θέλουν να ακολουθήσουν μαθήματα και ιδιαίτερα την δημιουργία μαθημάτων κατά το σύστημα «sandwich» (στη θέση των μαθημάτων, για τα οποία οι επιχειρηματίες άφησαν ελεύθερο το προσωπικό τους ολόκληρες ώρες της ημέρας) για την προετοιμασία τεχνικών τέλος, σε μεγάλο χρονικό διάστημα «τον μετασχηματισμό αυτών, που για τώρα μένει ένα ανόμοιο σύνολο προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης, σε ένα ενιαίο εθνικό σύστημα πρακτικής εκπαίδευσης».

5) Την δημιουργία, κατά τρόπο πειραματικό, στο τοπικό είτε περιφερειακό μ' όχι εθνικό πλάνο, «έξωτερικών» εξετάσεων κατώτερου επιπέδου του General Certificate of Education, και προορισμένων για τους μαθητές του πέμπτου χρόνου των σύγχρονων σχολείων δευτέρου βαθμού.

6) Διάφορα μέτρα, που αποβλέπουν στην αποφυγή μίας πρόωρης ειδίκευσης των μαθητών των κλασικών γυμνασίων (Grammar Schools).

7) Διάφορες προτάσεις, που αποβλέπουν να δώσουν στην εκπαίδευση πολύ περισσότερους δασκάλους.

Κατά τη γνώμη του Συμβουλίου θα ήταν μάταιο να πιστεύουμε, πως θα μπορούσαμε να εφαρμόσουμε τα προτεινόμενα μέτρα, χωρίς «να τα διαπιστώσουμε και να τα βάλουμε στα πλαίσια ενός προγράμματος με ανάπτυξη συνεπή και όπως πρέπει βαθμιαία, που ή πραγματοποίησή του με συνεχή στάδια, κανονισμένα με επιμέλεια, θα γινόταν σε διάστημα χρόνων. Καμιά προσπάθεια τέτοιου είδους δεν πραγματοποιήθηκε ως τώρα στην αγγλική εκπαίδευση.

Επέκταση της υποχρεωτικής φοίτησης. Υποδείχνοντας πως πρέπει να ύψωθεί το ανώτατο όριο της υποχρεωτικής φοίτησης, το Νομοσχέδιο τονίζει, ότι ή βιομηχανία, σ' όλα τα στάδια, έχει ανάγκη όχι μονάχα από ένα μεγάλο αριθμό μορφωμένων εργατών, μ' επίσης και εργατών που ή μόρφωσή τους να είναι πιο προχωρημένη. «Υψώνοντας στα 16 χρόνια το ανώτατο όριο της σχολικής φοίτησης, θα εξασφαλίσουμε στους λιγότερο προικισμένους μιά πιο γερή βάση και θα αξιόσουμε τον αριθμό εκείνων, που θα εξακολουθήσουν τις σπουδές τους τακτικά ως τα 18 χρόνια και παραπέρα». Το πιο σοβαρό επιχείρημα, διαβάζουμε μέσα στο Νομοσχέδιο, είναι «ότι ή εκπαίδευση του δευτέρου βαθμού πρέπει να εκτείνεται σε όλη αυτή τη δύσκολη και αποφασιστική περίοδο της εφηβείας. «Σ' όλην αυτή την περίοδο το ενδιαφέρον για το άτομο πρέπει να ξεπεράσει κάθε σχετική θεωρία για την έμμεση συμβολή, που είναι ικανό να προσφέρει στο εθνικό εισόδημα».

Εκείνο, που πρέπει να κάνει το σχολείο για τους νέους, είναι πιο εύκολο να το επιτύχει, αν τους κρατά ως τα 16 χρόνια τους αντί ως τα 15. «Η χρονιά του συμπληρωματικού σχολείου θα έπρεπε να προσφέρει στα παιδιά τη δυνατότητα νέων σπουδών

που θα τα παρορμήσουν, και να μην είναι μιά απλή προέκταση εκείνου που έγινε πρωτότερα.

Ο αριθμός των παιδιών 15 χρόνων, που εξακολουθούν θεληματικά να φοιτούν, μεγαλώνει, μ' το Συμβούλιο κρίνει πως αυτή ή τάση δεν είναι αρκετά στέρεη, για να χρησιμεύσει σαν βάση σ' ένα εθνικό σύστημα εξαστάται αναμείβεται κατά πολλούς τρόπους από τη γενική εθνημερία και μάλιστα από την αφθονία των ευκαιριών, που προσφέρονται στους εργαζόμενους νέους.

Η περίοδος ή πιο εθνοική για τη μεταρρύθμιση θα έπρεπε να θεωρηθούν τα χρόνια ανάμεσα στα 1965-1969: γιατί κρίνουν, πως σ' αυτή την περίοδο ή απόδοση της εκπαίδευσης του δευτέρου βαθμού θα φτάσει στο σχετικό μίνιμουμ, προτού να ξαναδυναμώσει. Μ' το πιο μεγάλο επιχείρημα, ανάμεσα στα άλλα, είναι ή δυνατότητα να βρούμε όλους τους δασκάλους που θα χρειαστούν. Θα έπρεπε λοιπόν από τώρα να δρίσουμε μιά χρονολογία, που θα μπορούσε να είναι το 1966, 1967 είτε 1968, να την αναγγείλουμε άμέσως, ύστερα να κάνουμε ένα πρόγραμμα, που θα εξασφαλίζει την επιτυχημένη πλήρωση των απαιτούμενων όρων.

Οι συντάκτες του Νομοσχεδίου ζητούν από το Υπουργείο Παιδείας να αναθεωρή την προσπάθεια, ώστε να κάνει πραγματικά υποχρεωτική «στα πιο σύντομα χρονικά όρια» την άγωγή σε περιορισμένο χρόνο όλων των νέων από 16-17 χρόνων, που δεν παίρνουν μόρφωση τέλεια. «Επειδή — διατυπώνουν τη γνώμη — δεν έχουμε πιστέψει στην ειλικρίνεια αυτής της προσπάθειας, αποφύγαμε να δώσουμε — εκτός σε περιπτώσεις φανεράς ανάγκης — πιο συχνά στους εργαζόμενους νέους τον καιρό να σπουδάσουν». Το Συμβούλιο άνησχει ιδιαίτερα για την «εγκατάλειψη, που βρίσκονται, μόλις αφήσουν το σχολείο, τα κατώτερης ποιότητας στοιχεία, που έχουν μικρότερη ικανότητα να ζήσουν κοινωνικά και ζούνε στη διαφθορά». «Επειδή ενδιαφερόμαστε για τα παραμελημένα αυτά στοιχεία, κρίνουμε απαραίτητο να συμπληρώσουμε τα Country Colleges με μιά καλά οργανωμένη υπηρεσία για τη νεολαία, και συστήνουμε να ληφθούν μέτρα, για να αναπτύξουμε αυτή την υπηρεσία στην ενδιαμέση περίοδο». «Όλοι οι μαθητές των σύγχρονων σχολείων του δευτέρου βαθμού θα έπρεπε να έχουν την δυνατότητα να επεκτείνουν τις σπουδές τους. Γι' αυτό όλες οι σχολικές υπηρεσίες θα μπορούσαν στις περισσότερες περιπτώσεις να καθορίσουν σαν σκοπό τους τη λήψη μέτρων, που θα επιτύχουν προσδετικά, από το 1965, μιά επέκταση της εκπαίδευσης για το μισό μέρος των μαθητών, που είναι 15 χρόνων. Το Συμβούλιο κρίνει πως για πολλούς — ίσως περισσότερους των μισών — μαθητές της σύγχρονης μέσης παιδείας, ή προετοιμασία για μιά «έξωτερική» εξέταση δεν θα παρουσίαζε ενδιαφέρον.

Πριν από τον έκτο χρόνο της μέσης παιδείας. Οι συγγραφείς άνησχουν για το παραφύλαγμα των προγραμμάτων τέταρτου και πέμπτου χρόνου των Grammar Schools και διατυπώνουν τη γνώμη, ότι στο μεγαλύτερο μέρος αυτών των ιδρυμάτων τα παιδιά να περισσότερα προικισμένα δεν έχουν πρακτικά τη δυνατότητα να ακολουθήσουν μαθήματα πρακτικού είτε καλλιτεχνικού τύπου, και ότι επίσης ο χρόνος ο αφιερωμένος στα μαθήματα αγγλικής γλώσσας και λογοτεχνίας έχει περιοριστεί. Αιτός ο ακρωτηριασμός των προγραμμάτων είναι ιδιαίτερα δυσάρεστος για τους μαθητές των Grammar Schools της «πρώτης γενεάς» και προέρχεται από το ότι αφιερώνουμε όλο και περισσότερο χρόνο στην ύλη, στην οποία ο μαθητής έχει σκοπό να ειδικευθή τον έκτο χρόνο.

Φτάνουμε στο αποτέλεσμα τα τέσσερα πέμπτα των μαθητών να ελέγουν λίγο-πολύ τα προγράμματα του έκτου χρόνου από την ηλικία των 13 είτε των 14 χρόνων. Σχετικά με αυτό, το Συμβούλιο συστήνει να επαγορευήσουμε στην εφαρμογή των προγραμμάτων με τέτοιο τρόπο, ώστε «να μη μείνουν καμιά πόρτα κλειστή στους μαθητές, προτού να μπούνε στον έκτο χρόνο».

Για να μη «μείνη καμιά πόρτα κλειστή», θα έπρεπε να εξετάσουμε προσεκτικά τη θέση που πήραν οι ξένες γλώσσες και οι επιστήμες μέσα στα σχολικά προγράμματα. Το Συμβούλιο κρίνει π.χ. πως η εκλογή του συνδυασμού «Λατινικά-Γλώσσες» οδηγεί σ' ένα πρόγραμμα σπουδών παραπολύ «ειδικευμένο» για πολλούς μαθητές της Grammar School «της πρώτης γενιάς» και γι' αυτούς που πρέπει να αφήσουν το σχολείο στα 16 τους χρόνια.

Σπατάλη ικανοτήτων. Αν και έχη μεγαλώσει πριν από μερικά χρόνια το ποσοστό των μαθητών, που συνεχίζουν τις σπουδές τους στη μέση εκπαίδευση ως τον έκτο χρόνο συμπεριλαμβανόμενο των Grammar Schools, μονάχα 12% των νέων 17 χρόνων κάνουν σπουδές σε πλήρεις ώρες και 10% βρίσκονται ακόμα στο σχολείο. Παρουσιάζεται λοιπόν μια σημαντική βλάβη από το γεγονός ότι τα παιδιά αφήνουν την Grammar School πολύ νωρίς (ακόμα ότι ο συνολικός αριθμός των τάξεων του έκτου χρόνου έχει μεγαλώσει περισσότερο από δύο τρίτα ανάμεσα στα 1947 και στον τελευταίο χρόνο). Τα δύο τρίτα των μαθητών και των μαθητριών των 17 χρόνων πηγαίνουν σε σχολεία, που τα επιχορηγεί το δημόσιο. Ο αριθμός εκείνων, που μένουν στο σχολείο, θα ήταν μεγαλύτερος, αν τα προγράμματα είχαν περισσότερη ποιότητα.

Ως τώρα οι μαθητές του έκτου χρόνου στρατολογούνται σχεδόν όλοι ανάμεσα στα παιδιά, που έχουν φοιτήσει επί πολλά χρόνια πριν από τα 15 χρόνια τους σε ιδρύματα «εκλογής». Ένας μικρός αριθμός, που πρέπει να αναμένουμε την αύξησή του, προέρχεται από τα «μοντέρνα» σχολεία του δευτέρου βαθμού. Είναι φανερό, λένε οι συγγραφείς του Νομοσχεδίου, πως η συνολική απόλυτη δύναμη των τάξεων του έκτου χρόνου θα εξακολουθή να μεγαλώνει και θα διπλασιαστεί στα 1965-1970 από τη δύναμη του 1958. Υπάρχει αμφιβολία, αν τα Πανεπιστήμια θα έχουν αρκετές θέσεις, για να απορροφήσουν όλους τους υποψήφιους.

Οι καθηγητές του έκτου χρόνου. Το μέσο ακαδημαϊκό επίπεδο των νέων καθηγητών, που τελείωσαν Πανεπιστήμιο — αν κρίνουμε από το βαθμό του τίτλου — έχει πέσει πολύ ύστερα από το 1930-1940. Ανάμεσα στους άντρες το ποσοστό εκείνων, που έχουν πτυχίο με «άριστα» κατεβαίνει σταθερά, όσο κατεβαίνουν την κλίμακα των ηλικιών, παρ' όλη την κάποια βελτίωση από μερικά χρόνια. «Το πνευματικό κεφάλαιο» λοιπόν των σχολείων όσο πάει και υποτιμάται. Και αυτή η τάση παρουσιάζεται ιδιαίτερα στους διπλωματούχους των Μαθηματικών και των Φυσικών.

Σε γενικές γραμμές η τάση είναι η ίδια στις γυναίκες, μα οι αριθμοί γενικά είναι λιγότερο ικανοποιητικοί. Οι καθηγήτριες με δίπλωμα είναι λιγότερες από τους άντρες και οι βαθμοί των πτυχίων κατά μέσον όρο χαμηλότεροι. Διαπιστώνουμε μια πτώση πιο ένδεικτική του ακαδημαϊκού επιπέδου. Η πιο φανερή διαφορά ανάμεσα στους καθηγητές και καθηγήτριες είναι, πως το μέσο επίπεδο είναι πολύ πιο χαμηλό στις δεύτερες.

Το Νομοσχέδιο υπογραμμίζει ότι «πρέπει να κάνουμε το πλάν, για να τραβήξουμε στο εκπαιδευτικό επάγγελμα τα καλύτερα πνευματικά στοιχεία». Από την άλλη μεριά πρέπει να προσέξουμε να μην πάνε χαμένες οι προσφορές των καθηγητών, που είναι ικανοί να διδάξουν στον έκτο χρόνο.

Το Συμβούλιο εγκρίνει το αξίωμα της ειδίκευσης ή της «σπουδής σε βάθος» στις τάξεις του έκτου χρόνου, μα ανησυχεί για τον τρόπο, που εφαρμόστηκε πολλές φορές αυτό το αξίωμα. Τα προγράμματα των Φυσικών π.χ. είναι πολύ πιο φορτωμένα παρά άλλοτε και θα έπρεπε να ξαναεξετασθούν όχι μονάχα κατά θέματα, μα και στο σύνολό τους, δηλαδή θα πρέπει να αναθεωρήσουμε όλο το «ειδικό πρόγραμμα» των Φυσικών στον έκτο χρόνο.

Τα προβλήματα, που θέτει η τεχνική πρόοδος. Σχετικά με τους μαθητές;

που αφήνουν το σχολείο στην ηλικία των 15-16 χρόνων και που ύστερα παίρνουν, με τη μία ή με την άλλη μορφή, συμπληρωματική μόρφωση — είναι σχεδόν το τέταρτο των παιδιών της ηλικίας τους. — οι συντάκτες του Νομοσχεδίου κρίνουν ότι επιβάλλεται μια μεγάλη προσπάθεια για δυο λόγους: από τη μία είναι ανάγκη να δημιουργήσουμε όσο μπορούμε μεγαλύτερο αριθμό ειδικευμένων εργατών και τεχνικών που πρέπει να διακρίνονται από τους μηχανικούς) και από την άλλη «χρειάζεται να υψώσουμε το ποσοστό του πληθυσμού, που η εκπαίδευσή του συνεχίζεται πέρα από τα 16 χρόνια».

Το ποσοστό των νέων 17 χρόνων, που παίρνουν εκπαίδευση πλήρη (κ' εδώ συμπεριλαμβάνονται τα μαθήματα κατά το σύστημα «sandwich») αντιπροσωπεύει στην πραγματικότητα το 12% του συνόλου. «Συνιστούμε να επιδιωχθώ το ανέβασμα του ποσοστού αυτού σε 50% κατά το διάστημα των 20 προσεχών χρόνων».

Το Συμβούλιο μελέτησε ειδικά τα μαθήματα, που δεν γίνονται σε πλήρεις ώρες και που για σήμερα αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της μετασχολικής εκπαίδευσης. Κρίνει, ότι από έλλειψη χρόνου είναι δύσκολο σ' αυτά τα μαθήματα να επιδιώξουμε γενική μόρφωση που να ξεπερνά τα πλαίσια σκοπών καθαρά επαγγελματικών. Πολλοί μαθητές αποτυχαίνουν ή πρέπει να ξαναφοιτήσουν στην ίδια τάξη και αυτό οφείλεται προ πάντων στο ότι τα μαθήματα γίνονται το βράδυ και γιατί υπάρχει ανεπάρκεια βασικών μαθηματικών γνώσεων.

Οι βασικές υποδείξεις του Συμβουλίου, που αναφέρονται στην έκταση της μετασχολικής εκπαίδευσης, είναι τριών ειδών: πιο στενή επαφή ανάμεσα στο σχολείο και στη μετασχολική εκπαίδευση, αύξηση των ωρών σε όλα τα μαθήματα της μετασχολικής αγωγής, ορθολογισμός στην ανάπτυξη της «πρακτικής» εκπαίδευσης.

Οι καθηγητές. Θα χρειαστή να ενισχύσουμε το διδακτικό σώμα τόσο επειδή θα παρατείνουμε την υποχρεωτική σχολική φοίτηση, όσο και για να βελτιώσουμε την ποιότητα της σχολικής διδασκαλίας, ελαττώνοντας αισθητά τον αριθμό των μαθητών στις τάξεις. Ο αριθμός των καθηγητών σχετικά με τον αριθμό των μαθητών απέχει πολύ από το επίπεδο που πρέπει, και υπάρχουν πάρα πολλές πολυάριθμες τάξεις. Η κατάσταση από την άποψη αυτή εξ' άλλου παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία σύμφωνα με την εξεταζόμενη περιοχή. Θα έπρεπε να συζητήσουμε τη γνώμη του National Advisory Council on the Training and Supply of Teachers για το πρόβλημα της στρατολόγησης του σώματος εκπαιδευτικών.

Στο μεταξύ το Συμβούλιο υποδεικνύει στο Νομοσχέδιο πολλούς τρόπους για να καλύψουμε τη σημερινή έλλειψη. Θα μπορούσαμε π.χ. προσφέροντας ικανοποιητικούς οικονομικούς όρους να τραβήξουμε τους άντρες και τις γυναίκες μιας ορισμένης ηλικίας, που έχουν κλίση προς την εκπαίδευση. Επίσης θα έπρεπε να καλοτερέψουν οι συνθήκες εργασίας των παντρεμένων γυναικών. Θα έπρεπε ακόμα να οργανωθεί μια γερή έκστρατεια για τη στρατολογία στην εκπαίδευση ενός μεγαλύτερου αριθμού πτυχιούχων των Πανεπιστημίων παρ' όλο το μεγάλο συναγωνισμό των άλλων επαγγελματίων κάθε φορά, που το επιτρέπουν οι περιστάσεις, να προσλαμβάνουμε για μικρό χρονικό διάστημα ακόμα θα έπρεπε να προσπαθήσουμε να μη σπαταλήσουμε την «διδασκτική ικανότητα» των καθηγητών απελευθερώνοντας τους από κάθε μηχανική και διοικητική δουλειά στο επάγγελμά τους. Θα μπορούσαμε επίσης να εξετάσουμε ύστερα από πειραματισμό, αν η παραχώρηση ορισμένων οικονομικών ωφελειών θα έδινε στους καθηγητές την ικανότητα να εργαστούν σε περιοχές, που θεωρούνται «δύσκολες». Η αύξηση του πληθυσμού των διαφόρων ηλικιών και του αριθμού των μαθητών στον έκτο χρόνο και στα Πανεπιστήμια θα έπρεπε επίσης να βοηθήσει για τη στρατολόγηση μεγαλύτερου αριθμού καθηγητών.

Παρατηρήσεις για τις άλλες συνέπειες του Νομοσχεδίου Crowther. Την τελευταία εβδομάδα του Μαρτίου 1960 το Νομοσχέδιο Crowther έγινε θέμα

συζήτησης στο Κοινοβούλιο. Ο Sir David Eccles, υπουργός της Παιδείας, εξέφρασε αρχικά την ικανοποίηση της Βουλής για το Νομοσχέδιο του Κεντρικού Γνωμοδοτικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου της Αγγλίας. Είναι — είπε — έκθεση της πολιτικής που πρέπει να ακολουθήσουμε στην εκπαίδευση κατά τα 20 χρόνια που θα έρθουν. Συντηρητικοί και Έργατικοί, είπε, συμφωνούν και αναγνωρίζουν ως ενδιαφέρουσες αυτές τις προτάσεις «που φωτίζουν σαν προβολέας το δρόμο, πάνω στον οποίο περπατάει τόσο δύσκολα ο τόπος από πάρα πολλά χρόνια». Σε δυο ζητήματα συγκεντρώθηκε η προσοχή προ πάντων των βουλευτών: στην παράταση της υποχρεωτικής φοίτησης και στην στρατολόγηση του διδακτικού προσωπικού.

Η Αντιπολίτευση ζήτησε με επιμονή από την Κυβέρνηση να καθορίσει από τώρα και με ακρίβεια την ήμερομηνία, που ύστερα απ' αυτήν τα παιδιά θα είναι υποχρεωμένα να μένουν στο σχολείο ως την ηλικία των 16 χρόνων. Εφιστώντας την προσοχή του ακροατηρίου στην «παλιά συνήθεια, την υπάρχουσα στη Μ. Βρετανία, να αναβάλλουμε χωρίς λόγο τα μέτρα, που ζητούν τα νομοσχέδια για την εκπαίδευση» ή κ. White (έργατική) πρότεινε να προστεθεί στην πρόταση μία φράση, που να ζητή από την Κυβέρνηση να προτείνει όσο μπορεί γρηγορότερα τους τρόπους πραγματοποίησης των βασικών υποδείξεων του Νομοσχεδίου.

Οι περισσότεροι βουλευτές έκριναν, ότι η παράταση της υποχρεωτικής φοίτησης θα έπρεπε να γίνει πριν από τη δημιουργία των Country Colleges, και προτού να ανεβάσουμε το ανώτατο όριο φοίτησης, θα έπρεπε να χτίσουμε σχολικά κτίρια, να επιστρατεύσουμε δασκάλους, να ελαττώσουμε τον αριθμό των μαθητών στις τάξεις και να μεγαλώσουμε τον αριθμό των κανονικών σχολείων. Σ' αυτό το σημείο ο κ. Pitman (συντηρητικός) παρατήρησε, ότι το Κράτος αφιερώνει μονάχα 50.000 λίρες το χρόνο για την παιδαγωγική έρευνα, που αντιπροσωπεύει το 0,001% του προϋπολογισμού για την εκπαίδευση (700 εκατομμύρια στερλίνες), και ότι τα μέτρα που θα πάρουμε για τον τελευταίο χρόνο του σχολείου απαιτούν πολύ ώριμη σκέψη.

Ο κ. Curran (συντηρητικός) υπογράμμισε την κοινωνική σημασία των μέτρων, που προετοιμάζονται στην υποχρεωτική φοίτηση θα συνέτειναν στην ενίσχυση του κύρους των γονέων κατά την πια λεπτή περίοδο της φυσικής και της συναισθηματικής ανάπτυξης των εφήβων. Παρατήρησε, ότι το Κράτος περιορίζει με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο την οικονομική δύναμη των εφήβων, για να θεραπεύσει τη διαφθορά και τις τάσεις που δημιουργεί το χρήμα, όταν κερδίζεται εύκολα στην αγορά. Φέρνοντας αντιρρήσεις ο κ. Bowen (έργατικός) θεώρησε παράλογη τη σκέψη που κάνει η Κυβέρνηση, ότι οι έφηβοι θα εξακολουθήσουν μόνοι τους να φοιτούν στο σχολείο ύστερα από το όριο της ηλικίας. Πρόσθεσε, ότι η στρατολογία του διδακτικού προσωπικού και η κατασκευή σχολικών κτιρίων θα συναντούσαν τέτοιες δυσκολίες, που θα ήταν πολύ δύσκολο να προβλέψουμε τις ανάγκες.

Η Αντιπολίτευση ενέκρινε να γίνει γερή εκστρατεία στρατολογίας, για να εξασφαλιστεί αρκετό προσωπικό και κατέκρινε την Κυβέρνηση, που καταφεύγει για το ζήτημα αυτό σε ιδιωτικούς οργανισμούς. Ο κ. Dadley (συντηρητικός) θεωρεί, ότι «η άμοιβη των καθηγητών δεν συγκρίνεται με τις συνθήκες, που παρουσιάζονται σε άλλους τομείς», και ο κ. Montgomery (συντηρητικός) πρόσθεσε, ότι η έλλειψη εκπαιδευτικών, για να το πούμε καθαρά, είναι προ πάντων υπόθεση χρημάτων. «Οι μισθοί θα έπρεπε να είναι πιο μεγάλοι αρχικά και να αυξάνονται πιο γρήγορα έπειτα... Άμοιβες υπευθυνότητας θα έπρεπε να δίνονται σε αξιους καθηγητές και σ' αυτούς, που η δουλειά τους είναι ιδιαίτερα λεπτή και δύσκολη» (Bowden, έργατικός).

* Μετάφρ. Β.Α.

ΣΧΟΛΙΑ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Άγ. Ντόκα. «Ελληνικός διαφωτισμός», Αθήναι 1961 (εκδ. Φέξη).

Το έργο αυτό του κ. Ντόκα είναι κάτι που έλειπε και σαν τύπος και σαν ουσία. Ένα βιβλίο δηλ. που να εξετάζει με βάση τις πηγές και μια γενικότερη θέαση την πνευματική ιστορία του Ελληνισμού πριν απ' τον 4ο αιώνα. Η ένα μέρος της. Το σημαντικότερο όμως πλεονέκτημα της εργασίας αυτής είναι το ότι βλέπει τα πράγματα από μια σκοπιά που δε συνηθίζεται εδώ σ' εμάς. Η παρουσίαση δηλ. των απόψεων των προσωκρατικών φιλοσόφων, των σοφιστών και του Εβριπίδη ακολουθεί το προοδευτικό πνεύμα, που οι ίδιοι αυτοί αντιπροσωπεύουν και που παραμερίστηκε ή διαστρεβλώθηκε. Γι' αυτό δε θα μιλήσω για το περιεχόμενο του βιβλίου, που το συνιστώ θερμά, αλλά για όρισμένα σημεία, που νομίζω ότι επιβάλλεται να ξεκαθαριστούν.

Στο κεφ. για τους προσωκρατικούς νομίζω ότι έπρεπε να διαχωρίσει τη θέση των Ίωνων από τους Έλεάτες, γιατί υπάρχει ουσιαστική διαφορά ανάμεσά τους στον τρόπο προσέλασης του όντος και β) να ξεδιαλύνει το νόημα του ιδεαλιστικού και του σοφιστικού ορθολογισμού. Ακόμα ενώ για όρισμένους μιλάει πλατιά, για τους άλλους είναι τόσο συνοπτικός, ώστε δεν καταλαβαίνουμε καν τη συμβολή τους. Στη σ. 58 χρησιμοποιεί τον όρο «βιομηχανικός», ενώ είναι γνωστό ότι στην αρχαία οικονομία είναι άγνωστη η μηχανή. Στη σ. 61 δεν ξεκαθαρίζει το ρόλο της μεταρρύθμισης του Κλεισθένη, την ανάμιξη δηλ. των φυλών που έσπασε τα αρχαία δεσμά της φυλετικής-θηρσκευτικής οργάνωσης. Στη σ. 62 παρουσιάζει τους σοφιστές με τρόπο αντίθετο με το πνεύμα του βιβλίου. Στη σ. 65 μιλάει για «ανάπτυξη του αίσθηματος της πανανθρώπινης αδερφοσύνης», υπόθεση πολύ συζητήσιμη. Στη σ. 67 όσα αναφέρει για την Αντιγόνη δεν τοποθετούν σωστά το ρόλο της στο έργο, ενώ για το χαρακτηρισμό του Αθηναϊκού λαού μάς άφησε ο Θουκυδίδης — που είναι περίεργο πώς δεν του αφιερώνεται ένα κεφάλαιο — μία μοναδική τοποθέτησή του στο λόγο των Κορινθίων στο συνέδριο της Σπάρτης. Στη σ. 71 μπορούσε να παραθέσει περισσότερες πηγές θά μπορούσε να παραθέσει περισσότερες πηγές θά μπορούσε να παραθέσει περισσότερες πηγές για τη δυσφήμιση των σοφιστών και τους λόγους που την προκαλέσαν. Στη σ. 88 δεν ξεκαθαρίζεται όλοτετα ή έννοια του «πάντων χρημάτων», ούτε συνέχεια το τί αντιπροσωπεύει στο μύθο ο Δίας (το ανθρώπινο μυαλό). Στη σ. 104 υπάρχει ο διαχωρισμός ανάμεσα στο γραπτό και τον άγραφο νόμο και σαν επιφανόμενο της πνευματικής ζωής (Αντιγόνη)

και της πολιτικής που χρησιμοποιεί τον άγραφο σαν όπλο (ολιγαρχικοί). Και τέλος η ανάλυση των «πολιτειών» στο τέλος του βιβλίου είναι και πρόχειρη και άσκοπη ίσως.

Δυστυχώς γενικότερα σημεία που θέλω να τονίσω είναι το ότι α) ο συγγρ. δεν αναφέρει σε πολλά σημεία τις πηγές, ενώ σε άλλα δεν τις εξαντλεί, ούτε και παραπέμπει σε μία σύντομη βέβαια βιβλιογραφία και β) την άκαταστασία της γλώσσας. Νομίζω ότι σήμερα πιο πολύ επιβάλλεται να προσέξουμε όσο γίνεται περισσότερο τη δημοτική, γραφή γλώσσα μας για πολλούς λόγους. Με όλ' αυτά το ξανατονίζω ότι πρόκειται για ένα εξαιρετο βιβλίο, που αξίζει να το διαβάσει κανένας.

Κ. Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

*

Raymond Weil, L'«Archéologie de Platon». Paris 1959 (éd. Klincksieck).

Στο έργο του αυτό φιλοδοξεί ο κ. Weil να μάς δώσει μίαν ολοκληρωμένη εργασία, που θα συνδυάζει τις θέσεις των δυο άλλων ερευνητών (G. Rohir και K. Bouverney) γύρω απ' τις απόψεις του Πλάτωνα για την ιστορία. Έπειδή δηλ. ο πρώτος ασχολήθηκε μόνο με τους Νόμους από φιλοσοφική σκοπιά, ενώ ο δεύτερος συγκεντρώνει το υλικό και το υπομνηματίζει, ο κ. Weil ασχολείται με την «αρχαιολογία» του Πλ. σε όρισμένους διαλόγους στο πρώτο μέρος της μελέτης του, αφιερώνοντας το μεγαλύτερο μέρος της στους Νόμους (III - IV 706a-707d), ενώ στο δεύτερο μέρος της τους υπομνηματίζει κι αυτός, πιο πολύ ιστορικά και συμπωματικά φιλολογικά. Μας δίνει δηλ. μία συνολική άποψη των ιστορικών αναδρομών του φιλοσόφου στις παλαιότερες εποχές της Ιστορίας, από τα έργα του Πολιτικός, Τίμαιος, Κριτίας και Νόμοι. «Αρχαιολογίες» περιέχουν και τα έργα του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδα, όμως ο Πλ. προωθεί το θέμα στο ότι η έκθεση των γεγονότων είναι σαφέστερη και ακριβέστερη και στο ότι του δίνει επιστημονικό χαρακτήρα, ενσωματώνοντάς το σε μίαν ολοκληρωμένη θεωρία του ανθρώπινου πνεύματος και της παγκόσμιας εξέλιξης. Χρησιμοποιεί δηλ. όλα τα στοιχεία που του παρέχουν ή φύση, οι άνθρωποι, ή φιλολογία κι' η αρχαιολογία, προσπαθεί να ταξινομήσει χρονολογικά τα γεγονότα και να τοποθετήσει λογικά τα περασμένα, σύμφωνα με τον κανόνα που διατύπωσε στον Τίμαιο, να μεταφέρει δηλ. τον αναγνώστη στο κλίμα του περιγραφόμενου τόπου. Η μέθοδος του λοιπόν είναι ένα βήμα προς τα μπρος. Το ζή-

τημα είναι αν έπαιρνε στα σοβαρά ο φιλόσοφος την ιστορία. Στους διαλόγους Τιμαίος και Κριτία η πρόθεσή του είναι αποδεικτική και παιδαγωγική, έχει όλες τις αρετές του μύθου, του επιτρέπεται δηλ. να καθορίσει την ιστορική αιτιοκρατία, να «παίζει» ακόμα. Με τον καιρό όμως και τα γεράματα βρίσκει μια θέση και για την ιστορία, που την αποχωρίζει με τους Νόμους που από το μύθο. Για πρώτη φορά σ' αυτούς εκθέτει συστηματικά την ιστορία των γεγονότων που τα ξέρουμε κι' από άλλες πηγές, μιά ιστορία που στο σύνολό της είναι σίγουρα αληθινή. Πάντως εκείνο που τον ενδιαφέρει είναι η ερμηνεία των γεγονότων, κι' όχι τα ίδια τα γεγονότα, από την ήθική τους σκοπιά. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει είναι η ακμή και η παρακμή των λαών κι' οι αιτίες τους.

Στο δεύτερο μέρος ο συγγρ. υπομνηματίζει το κείμενο λεπτομερικώς με την αναφορά στις πηγές και στη νεώτερη βιβλιογραφία.

Το βιβλίο του κ. Weil είναι μια προσπάθεια ερμηνείας του III βιβλίου των Νόμων βασικά, όπου συνδυάζονται τα πορίσματα των δύο άλλων έρευνών, χωρίς και να κατορθώνεται, πιστεύω, ή σε βάθος εξέταση του θέματος ως τις ακραίες συνέπειές του. Γιατί στο διάλογό του αυτό ο Πλάτων, αν δέν δίνει μιά ολοκληρωμένη φιλοσοφία της Ιστορίας, όμως θίγει η και τοποθετεί πλήθος προβλημάτων της.

Όσο για το δεύτερο μέρος της εργασίας νομίζω ότι δεν κατορθώνει να παραμερίσει τις ανάλογες εργασίες του κ. Βουρβέρη, που σε πολλά σημεία τους (ιδιαίτερα στο «Πλάτων και 'Αθήναι») είναι πολύ πιο εξονυχιστικές και πλησιάζουν περισσότερο τις Πλατωνικές απόψεις.

Κ. Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

*

«Οί Μεγάλοι Παιδαγωγοί». (Έκδοση «Presses Universitaires de France»). Μετάφρ. Κ. 'Ι. Κίτσου. Έκδόσεις «Κένταυρος».

Σ' ελληνική μετάφραση του κ. Κ. 'Ι. Κίτσου ο έκδ. οίκος «Κένταυρος» κυκλοφόρησε ένα αξιόλογο βιβλίο συλλογικής προσπάθειας, που τυπώθηκε στη Γαλλία στα 1956.

Όταν θελήσει κανένας να ξεχωρίσει τους μεγάλους παιδαγωγούς, που ανήκουν όχι σ' ένα αλλά σε πολλούς λαούς, έχει ν' αντιμετωπίσει έργο όχι μόνο δύσκολο, αλλά σχεδόν ακατόρθωτο. Όμως η προσπάθεια δεν μπορεί παρά να είναι επαινετή, όταν εξασφαλίζονται δύο προϋποθέσεις: οι παιδαγωγοί που ξεχωρίζονται να είναι υψηλής ποιότητας και το έγχειρημα να το αναλάβουν υπεύθυνοι άνθρωποι.

Οί παιδαγωγοί που ξεχωρίζονται είναι: ο Πλάτων από την αρχαιότητα, ο 'Ισπανός Βίβες ως παιδαγωγός της Δύσεως, η παιδαγωγική των 'Ιησουϊτών, ο διδακτικός Κομένιος, ο Λόκ ή θεμελιωτής στην 'Αγγλία του σχολείου της ζωής, ο Ρολλαίν που αγωνίστηκε

στη Γαλλία για τη Μέση 'Εκπαίδευση, ο 'Ελβετός Ρουσώ ο παιδαγωγός της φυσικής αγωγής, ο Πεσταλότσι ο κήρυκας της παιδαγωγικής αγάπης, ο Χούμπολντ ο παιδαγωγός του ανθρωπισμού, ο Κερσενστάινερ που θεμελίωσε τα σχολεία εργασίας στη Γερμανία, ο Βέλγος Ντεκρολύ ο πρωτότυπος διδακτικός, ο ψυχολόγος και παιδαγωγός της Γενεύης Κλαπαρέντ, ο 'Αμερικανός φιλόσοφος του σχολείου βιωματών Ντιούϊ, η 'Ιταλίδα παιδαγωγός της νηπιακής ηλικίας Μοντεσσόρι και ο Γάλλος ανθρωπιστής 'Αλαίν.

Δεκαπέντε πρότυπα, που για την ανάλυση καθενός διατίθενται 30-50 σελίδες. Όλο το βιβλίο αποτελείται από 480 σελίδες. Βέβαια, είχαν τη θέση τους και άλλοι. Ασφαλώς όμως οι παιδαγωγοί του τόμου είναι από τους αντιπροσωπευτικότερους, καθώς μάλιστα μερικοί απ' αυτούς διαμορφώνουν και μ'α παρέχουν το σωστό ανθρωπιστικό πνεύμα στην παιδεία.

Οί μονογραφίες αυτές έχουν το μέγα προσόν ότι ανατρέχουν στις πηγές. Οί συγγραφείς των μονογραφιών ανήκουν σε 8 χώρες: 4 Γάλλοι, 3 'Ελβετοί, επίσης εκπροσωπούνται η 'Αγγλία, οί 'Ηνωμένες Πολιτείες της 'Αμερικής, η Γερμανία, το Βέλγιο, η 'Ιταλία, η 'Ισπανία. Η διαφορετική εθνικότητα των συνεργατών του βιβλίου έχει το πλεονέκτημα ότι εξασφαλίζει μιά αξιοσπούδαστη ποικιλία ερμηνείας, ανάμεσα από διαφορετικούς προσανατολισμούς.

Την εποπτεία του έργου είχε ο J. Chateau, που διδάσκει Ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο του Μπορντώ, και στον τόμο παρουσιάζει τον Ρουσώ και τον 'Αλαίν. Θ' αναφέρουμε ακόμα μερικά ονόματα. Ο τόσο γνωστός και στις στήλες της «Παιδείας και Ζωής» L. Meylan, καθηγητής των 'Επιστημών της 'Αγωγής στο Πανεπιστήμιο της Λωζάννης, σκιαγραφεί τον Πεσταλότσι. Ο J. Moreau, που διδάσκει 'Ιστορία της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Μπορντώ, έχει γράψει για τον Πλάτωνα. Για τον Λόκ ο V. Mallinson, που διδάσκει Συγκριτική Παιδαγωγική στο Πανεπιστήμιο του Ρέντινχ της 'Αγγλίας. Για τον Κλαπαρέντ ο R. Dottrens, καθηγητής της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Για τον Ντεκρολύ ο R. Plancke, που διδάσκει Παιδαγωγική στο Βέλγιο. Για την Μοντεσσόρι ο G. Calo, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Φλωρεντίας, κ.λ.π.

Ο αναγνώστης του βιβλίου αυτού θα χαρή τον τρόπο, με τον οποίο θέτουν τα προβλήματα οί συγγραφείς του, μέσα σε μιά συλλογική προσφορά. Η ανάλυση γίνεται σε πλάτος και σε βάθος. Πουθενά δεν υπάρχει ο δογματισμός και η πρόχειρη λύση. Θα ιδή ακόμα ο αναγνώστης πώς μεταβιβάζεται σε τόπο και σε χρόνο το γνήσιο πνεύμα της αγωγής.

Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της αγωγής στις σελίδες του βιβλίου αυτού μελετώνται με ιδιαίτερη σοβαρότητα από υπεύθυνους ανθρώπους.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

Πωλούνται σε όλα τα Βιβλιοπωλεία

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

1. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Σελ. 455. 3η έκδ. βελτιωμένη. Δρχ. 120

2. ΗΘΙΚΗ

Σελ. 450. 2η έκδ. βελτιωμένη. Δρχ. 120

3. ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑ

Σελ. 443. Δρχ. 120

4. ΠΑΛΑΜΑΣ-ΚΑΒΑΦΗΣ-ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Σελ. 277. 2η έκδ. βελτιωμένη. Δρχ. 45

5. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Σελ. 366. Δρχ. 100

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΙΚΑΡΟΣ",

Βουλής 4, 'Αθήναι

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

μοναδικό στην Ελλάδα επιστημονικό
παιδαγωγικό περιοδικό, που αντιπροσω-
πεύει την προοδευτική εκπαιδευτική
κίνηση στη χώρα μας, μπήκε στο 15^ο
έτος της ζωής της.

—Είσαι Αναγνώστης της «Παιδείας και Ζωής»;
Εξασφάλισέ της ακόμη έναν Αναγνώστη
για το 1961.

—Είσαι Συνδρομητής της «Παιδείας και Ζωής»;
Εξασφάλισέ της ακόμη ένα Συνδρομητή
για το 1961.

Έτσι θα βοηθήσετε το καθαρά ιδεολογικό τουτο
περιοδικό στον πνευματικό και έθνικό αγώνα του.

Νέοι συνδρομητές
συμπληρώσετε και ταχυδρομήσετε το Δελτάριο:

Προς την
«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
Αναγνωστοπούλου 10
Αθήνας

Παρακαλώ να με έγγρα-
ψετε συνδρομητή για ένα
έτος στο περιοδικό σας. Τη
συνδρομή μου θα εμβάσω
με ταχ/κήν επιταγή εντός
του έτους.

Όνομα

Διεύθυνση

Ημερομηνία

Υπογραφή

